

I

ZNANSTVENI SKUP

LINGVISTIČKE PREOKUPACIJE I DOSEZI U INSTITUTIMA
ZA NACIONALNE JEZIKE

u povodu

40. OBLJETNICE DJELOVANJA ZAVODA

Mijo Lončarić

predstojnik Zavoda za jezik IFF, Zagreb

POZDRAVNA RIJEČ NA OTVARANJU

*Drugarice i drugovi,
poštovane kolegice i kolege,
dragi gosti i prijatelji!*

U ime organizatora otvaram Znanstveni skup »Ligvističke preokupacije i dosezi u institutima za nacionalne jezike«, koji organiziramo u povodu 40. obljetnice osnutka i djelovanja Zavoda za jezik, prije Instituta za jezik JAZU.

Velika mi je čast i zadovoljstvo što vas mogu pozdraviti u ime Zavoda za jezik i zahvaliti vam što ste svojom prisutnošću uveličali ovaj veliki dan za Zavod, ali i važan datum za lingvistiku i filologiju u Hrvatskoj, našu znanost, kulturu i naše društvo uopće.

Pozdravljam akademika Andru Mohorovičića, potpredsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koja je pokrovitelj Skupa i osnivač Zavoda, akademike Hrvoja Požara, glavnog tajnika JAZU, i Milana Mogaša, tajnika Razreda za filološke znanosti JAZU. I ovom prilikom htio bih zahvaliti na visokom pokroviteljstvu.

Pozdravljam sve drugove članove Razreda za filološke znanosti i članove Akademije. Htio bih vas obavijestiti da nam je akademik Filipović, član Predsjedništva Akademije i pročelnik njezina Zavoda za lingvistička istraživanja, uputio pismo u kojem izražava žaljenje što ne može prisustvovati Skupu i želi mu uspješan rad i uopće uspjeh u budućem radu Zavoda.

Pozdravljam predstavnike, direktore drugih slavističkih instituta za nacionalne jezike i zahvaljujem njima i njihovim institutima što su se odazvali ne samo da svojom prisutnošću uveličaju našu proslavu već što su se u nju i aktivno uključili sudjelovanjem na Skupu znanstvenim doprinosom: dr. Josipa Baotića, direktora Instituta za jezik iz Sarajeva, dr. Dragu Čupića, direktora Instituta za srpskohrvatski jezik iz Beograda, dr. Olgu Ivanovu, direktora Instituta za makedonski jezik »Krstes Misirkov« iz Skoplja, dr. Franca Jakopina, direktora Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša iz Ljubljane, dr. Matu Pižuricu, direktora Instituta za južnoslovenske jezike u Novom Sadu, te dr. Anicu Nazor, direktoricu našega bratskog Staroslavenskog zavoda »Svetozar Ritig« iz Zagreba.

Pozdravljam dr. Ivanku Petrović, predsjednicu Radničkog savjeta Instituta za filologiju i folkloristiku, dr. Zoricu Rajković, direktoricu Zavoda za istraživanje folkloru, koji ove godine slavi također četrdesetu obljetnicu postojanja.

Pozdravljam bivše radnike, suradnike Zavoda za jezik, i sve ostale prisutne koji su ovdje s nama da uveličaju našu proslavu.

Četrdeset godina znatno je vrijeme u životu čovjeka, ali u povijesti naroda to nije veliko razdoblje, posebno u naroda kao što je hrvatski, u kojem je, s obzirom na našu djelatnost, bavljene narodnim, hrvatskim jezikom — od Vrančića i Kašića — višestoljetna tradicija. I prije Zavoda za jezik, odnosno Instituta za jezik JAZU i Instituta za jezik i književnost, postojale su u Hrvata i u Hrvatskoj, uz mnoge pojedince — na Sveučilištu te u okviru JAZU — organizacijski oblici (katedre, odbori, razredi) koji su imali zadatak znanstvenog bavljenja hrvatskim ili srpskim jezikom. Međutim, ustanove s institutskom organizacijom rada, intenzivnim plan-skim proučavanjem — nije bilo, a što su veći narodi imali mnogo ranije. Tek u novoj Jugoslaviji — u kojoj je hrvatski narod, zajedno sa srpskim narodom u Hrvatskoj, nakon mnogo stoljeća ponovno dobio svoju državu — stvoreni su uvjeti da se u okviru JAZU, najviše znanstvene ustanove u Hrvatskoj, osnuje institut za nacionalni jezik i književnost. I ne samo to, u istu 1948. godinu sežu i počeci još jedne takve ustanove, izvan Akademije — današnjega Staroslavenskoga zavoda »Svetozar Ritig«, kojemu je zadatak proučavanje najstarijeg dijela povijesti hrvatskoga jezika i hrvatske književnosti, posebno važnih za hrvatski narod. Slično su, nešto ranije, osnovani odgovarajući instituti u Ljubljani (1945) i u Beogradu (1947).

Razmišljajući o tome kako da najprikladnije obilježimo našu obljetnicu, odlučili smo se da to bude u skladu s karakterom Zavoda — organiziranjem skupa s temom o proučavanju jezika narodā u jugoslavenskim institutima.

Našu su zamisao prihvatili drugi instituti, SIZ znanosti SRH-e te Jugoslavenska akademija, odnosno njezin Razred za filološke znanosti, koji je i pokrovitelj Skupa. Još se jednaput najsrdačnije svima na tome zahvaljujem.

Pregled našeg rada, osim nužnog upoznavanja s djelovanjem drugih instituta, koje još nije onakvo kakvo bi trebalo biti i kakvo želimo, omogućuje i može biti poticaj da se pozitivna iskustva — kako s obzirom na predmet istraživanja, tako i na metodologiju — prihvate i u drugim sredinama. Isto tako, uzajamno upoznavanje može i trebalo bi rezultirati i većom suradnjom između dvaju ili više instituta na kojem zajedničkom projektu, posebno onih instituta koji imaju zadatak proučavanje bližeg predmeta — razne pojavne oblike hrvatskoga ili srpskoga jezika.

Akademik Milan Moguš

tajnik Razreda za filološke znanosti JAZU

RIJEČ U IME POKROVITELJA

*Poštovane kolegice,
poštovani kolege,*

S posebnim zadovoljstvom pozdravljam ovaj uvaženi Skup u ime pokrovitelja — Razreda za filološke znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Posebnost zadovoljstva dolazi otuda što su između Razreda za filološke znanosti i organizatora ovoga Skupa, Zavoda za jezik, bile i ostale čvrste veze suradnje, ali i zato što Razred uspješno surađuje i pojedinačno s ostalim filološkim zavodima ili institutima u Zagrebu i u Jugoslaviji čiji će predstavnici, ovdje nazočni, iznijeti rezultate svojega rada.

Želio bih ponajprije Zavodu za jezik čestitati jubilej — 40. obljetnicu njegova djelovanja ili, da bude u skladu s intenzitetom želja, prvu 40. obljetnicu.

Bogata je 40-godišnjica bibliografija Zavoda za jezik. To je mnoštvo članaka, rasprava, studija, monografija i knjiga što su ih objavili članovi Zavoda od njegova osnutka do danas. Mnogi od tih radova ugrađeni su u kolektivna djela koje je Jugoslavenska akademija od početka svoga rada inicirala i ostvarivala. Zadržat ću se samo na tri kapitalna djela. Mislim tu u prvome redu na *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* kao najveći pothvat Akademije uopće. S tim je poslom toliko bio srastao Akademijin Institut za jezik, a kasnije i Zavod da su institucija i djelo postali sinonimi. Stoga je to Akademijino djelo, veliko po značenju i po opsegu, nešto čime se ona uvijek ponosila i ponosi, plod institutskih pregalaca koji su često ugrađivali u Rječnik plodne, a katkada i najplodnije godine svojega rada, i zato im i ovom prigodom treba izreći hvalu.

Suradnja je bila potrebna i kad se Jugoslavenska akademija odlučila izdati *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* Petra Skoka. Tim se djelom popunila velika praznina u serbokroatistici, ali su zahvaćene i mnoge pojave u ostalim slavenskim jezicima i, osobito, u neslavenskim balkanskim jezicima. Zbog svojih je kvaliteta Skokov *Etimologijski rječnik* naišao na povoljne kritike, ubrzo je rasprodan, pa je upravo ovih dana došlo i do njegova pretiska.

Posljednjih se godina ostvaruje također plodna suradnja između Jugoslavenske akademije i Zavoda za jezik u izdavanju *Rječnika hrvat-*

skoga kajkavskoga književnog jezika. Zamisao o izradi rječnika hrvatske kajkavske pisane riječi od 16. do 19. stoljeća nikla je u Akademiji već pred pedesetak godina, ali se tek sada zamisao počela pretvarati u zbilju. Na našim se radnim stolovima već nalaze prva četiri sveska. Valja se opravdano nadati da će Zavod i nadalje ispunjavati dano obećanje: svake godine jedan svezak.

Koliko god bio od prvorazredne važnosti rad na spomenuta tri velika leksikografska djela, on je ipak samo dio aktivnosti članova Zavoda u okviru djelatnosti Jugoslavenske akademije. Drugi je dio njihova rada, također važan, ispunjen sudjelovanjem u raznim Akademijinim i međuakademijskim tijelima i u časopisima. I taj se doprinos članova Zavoda visoko cijeni u Akademiji. Zato je razumljivo što Akademija prigodom 40. obljetnice djelovanja Zavoda za jezik upućuje svečaru ne samo čestitke nego i želje da ispuni sve svoje planove. Bit će to na korist i na ponos naše filologije. U tom uvjerenju izražavam svoje zadovoljstvo što je Jugoslavenska akademija preko svoga Razreda za filološke znanosti ovdje kao pokrovitelj prisutna.

Božidar Finka

Zavod za jezik IFF, Zagreb

RAD ZAVODA ZA JEZIK u Zagrebu

Ove se godine navršilo (1. veljače) 40 godina postojanja i djelovanja Zavoda za jezik, koji radno i organizacijski nastavlja tradiciju Instituta za jezik JAZU. Jezična je djelatnost bila u nakani osnivača Instituta i sadržana je i u njegovu imenu. Svih je četrdeset godina svojega postojanja Institut kontinuirano posvetio toj svojoj osnovnoj djelatnosti i kad danas obilježavamo njegov jubilej, temeljno je pitanje: kakva je i kolika je ta jezična djelatnost i kakva su jezična područja u njoj obuhvaćena, odnosno kakav je doprinos i značenje ovoga znanstvenog zavoda u našem društvenom životu. Prigoda je da se o tome progovori objektivno i dokumentirano, imajući u vidu materijalne mogućnosti i kadrovski potencijal kojim je u pojedinim fazama Institut raspolagao. Krenimo od samoga početka.

Institut je osnovan 1948. god. zaključkom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u početku kao Institut za jezik i književnost s odsjecima za jezik i za književnost, s glavnom zadaćom u jezičnom odsjeku da se nastavi i završi rad na velikom povijesnom Akademijinu Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika. U međuvremenu je, u skladu s naraslim potrebama i zahtjevima, Institut bitno proširio svoju znanstvenu jezičnu djelatnost prihvaćanjem sve novijih i sve složenijih zadaća i doživio razne reorganizacije, od izdvajanja u poseban Institut za jezik (1952. god.) do najnovije integracije (1977. god.) u sastavu Instituta za filologiju i folkloristiku kao jedna njegova znanstvena jedinica pod sadašnjim imenom Zavod za jezik IFF. U svim je organizacijskim promjenama očuvan kontinuitet rada. Uvijek je Institut radio na jezičnim zadaćama od najširega društvenog interesa i najprećih znanstvenih potreba, a ujedno su te zadaće trajno bile u središtu znanstvenog zanimanja i njegova osnivača, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

U toku 40 godina kroz Institut su prodefilirala, kao njegovi članovi i suradnici, velika imena naše lingvistike i filologije, a i ona manje istaknuta imena ostavila su dubok trag svojim doprinosom ugrađenim u velika, kapitalna djela naše lingvistike, bilo da su ta djela već dovršena — bilo da su još u radu.

Na čelu je popisa ime akademika Antuna Barca. U Ljetopisu JAZU broj 54 (str. 88, Zagreb 1949) stoji da je Institut »započeo radom 1. veljače

1948«, i da je »za predsjednika Instituta izabran... akademik Barac«. Tu su odmah podaci o organizaciji i osnovnoj djelatnosti, pa se u nastavku navodi i drugo po redu spomenuto ime u povijesti Instituta, ime akademika Stjepana Musulina. Evo toga podatka: »U Odsjeku za jezik koncentriran je sav rad na Akademijinu velikom Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika, u kojem radu surađuju gotovo svi naši priznati stručnjaci. Glavnu organizaciju toga Odsjeka vodi prof. Stjepan Musulin«. Uključeni u rad »gotovo svi naši poznati stručnjaci« zasigurno je bila stručno najbolja ekipa za taj posao i u to vrijeme koju je mogla ponuditi naša jezična znanost. Njihov se popis nahodi na svescima i knjigama Akademijina Rječnika i bio-bibliografski podaci o svakom od njih u Dodatku na kraju zadnjega, 97. sveska ARj, a to su, navedimo ih sa zahvalnošću i ne bez ponosa, ovi pregaoci: T. Alaupović, S. Bosanac, M. Deanović, D. Grdenić, J. Hamm, J. Jedvaj, J. Nagy, S. Pavičić, S. Pavešić, S. Pelz, J. Ribarić, P. Rogić, N. Rončević, M. Stojković, V. Štefanić, S. Živković, uz suautora i urednika S. Musulina.

Znamo li da su na tom popisu, između ostalih, i imena kao što su Petar Skok i Dragutin Boranić (koordinatori), uz ona iz prethodnoga razdoblja, od Đure Daničića preko Matije Valjevca i Pere Budmanija do Tome Martetića, onda izrečena tvrdnja o najboljoj ekipi koju smo za taj posao imali dobiva snažan oslonac u stvarnosti podataka.

Zanimljiv je i podatak iz zapisnika prve sjednice uređivačkog odbora Akademijina Rječnika (31. siječnja 1948. god.) gdje čitamo: »Akademija želi, da se to veliko djelo izvrši i svrši u okviru petogodišnjeg njezina naučnog plana, to znači za četiri godine«. Poznato je da se ta nada nije ispunila, ali je ipak činjenica da je tekst rukopisa, sa znatno proširenom građom iz novoupotrijebljenih izvora, ipak bio gotov o desetogodišnjici nastavka rada, i to se mora smatrati velikim uspjehom Instituta. Sav ostali rad na Rječniku do izlaska iz tiska zadnjega njegovog sveska 1976. godine odnosio se na reviziju i redakciju rukopisa i na poslove u vezi s tiskanjem, a to više nije ovisilo samo o radu Instituta nego i o mnogim drugim čimbenicima, kao što su financijski problemi u vezi s tiskanjem, mogućnosti i kapacitet tiskare, pa i odnos same Akademije prema Rječniku. Prebrođene su ipak sve teškoće i Rječnik je danas ponos svih nas, ponos Akademije i nacionalni ponos, monumentalno rječničko djelo, gotovo bez premca u svijetu.

Koliki je posao urađen u Institutu nakon njegovog osnivanja god. 1948., najbolje pokazuje podatak da je od ukupno 97 svezaka Rječnika njih 56 izrađeno i objavljeno u svim prijašnjim razdobljima, a čak 41 svezak u Institutu; to znači da je u Institutu izrađeno više od dvije petine cjelokupnoga djela.

Rječniku se mogu izricati pohvale, mogu mu se izricati i pokude, ali najrječitije i najobjektivnije govori o sebi upravo sam Rječnik sa svojih oko 250.000 riječi, obrađenih fonetski, akcenatski, morfološki, etimološki, semantički, često i komparativno leksikografski, i to u kronološkom slijedu svih potvrda, iz kojih se vidi rasprostranjenost i povijest života svake obuhvaćene riječi. Zato je Rječnik podvig i onda kad ima (odnosno ako

ima) slabosti. Zato pripada priznanje, dužna zahvalnost i čestitka svima onima, od Akademije i Instituta do svakoga pojedinca, koji su u to djelo utkali svoju brigu, svoja nastojanja, svoje znanje, vrijeme i rad. Zato možda i nije neskromno mišljenje da je Institut već samim tim djelom opravdao svoje postojanje.

Jedan je od glavnih nedostataka Rječnika u tome što svi njegovi izvori nisu bili određeni, pa dakle ni ispisani, odmah, tj. prije početka njegove obradbe i objavljivanja pojedinih njegovih svezaka, nego su pojedini urednici u toku obradbe uzimali i iskorištavali za Rječnik nove izvore. Tako je nastao nerazmjer između prvih i kasnijih dijelova Rječnika. Imajući u vidu tu činjenicu, na poticaj se Jugoslavenske akademije još u toku obrađivanja Rječnika prišlo u Institutu pripremama za izradbu *Dopuna Akademijina Rječnika* (DAR). Trebalo je proširiti njegovu osnovicu mnogim i raznovrsnim prije neobuhvaćenim leksičkim izvorima i do kraja se poslužiti onim izvorima koji su se počeli upotrebljavati tek od pojedinih slova, prikupiti i ekscerpirati te izvore, građu leksikografski srediti i izraditi koncepciju za DAR te prionuti uz rad. Najprije pod vodstvom S. Musulina, zatim S. Pavešića, pa V. Putanca i odnedavno D. Malić i uz suradnju većega broja radnika Zavoda (D. Alerić, E. Barić, M. Delić, M. Peti, A. Ptičar, D. Raguž, B. Tafra, M. Znika, a u novije su vrijeme još uključene u rad prvo M. Mihaljević, onda Z. Meštrović) sav je taj posao za nama. Obuhvaćena je čitava jedna biblioteka izvora, od članaka do opširnih i kompletnih djela, i iz nje je po utvrđenim kriterijima ekscerpivano blizu 600.000 kartotečnih jedinica za izradbu DAR. Ujedno je odmakla i obradba DAR, a prvi je svezak, nakon njegova potanijeg razmatranja u odgovarajućim odborima i komisijama Razreda za filološke znanosti JAZU i Zavoda za jezik, napokon i u samom Razredu, na doradi prema prihvaćenim kriterijima kako bi se pripremio i predao izdavaču (Jugoslavenskoj akademiji) na recenzentski postupak za objavljivanje. Pri tom je prihvaćeno načelo da se u DAR unose riječi.

a) kojih nikako nema u ARj,

b) koje se nalaze u ARj, ali u novoj građi imaju drugo, u ARj neobuhvaćeno značenje,

c) koje su potvrđene prije ili poslije nego u ARj ili su u njemu iz drugih leksikografskih izvora ili s drugoga zemljopisnog područja.

To je sve, dakako, zahtijevalo i osebujnu obradbu, bitno drukčiju i složeniju nego u samostalnim djelima.

Iznimno je značenje izradbe DAR-a ne samo u tome što će se njime znatno proširiti naš rječnički fond i njegova semantika nego i u tome što se taj glavni cilj postiže uvođenjem u DAR mnogih izvora koji su postali dostupni tek nakon izradbe ARj, pa nisu mogli biti upotrijebljeni (ili barem ne od samoga početka) za vrijeme njegove izradbe i što su u izvore za DAR ušla mnoga djela hrvatske književnosti 19. stoljeća, posve i svjesno zanemarena pri izradbi ARj. Đuro Daničić, pokretač i prvi urednik ARj, dakle s neprolaznom zaslugom za njegovo izlaženje, zadojen Karađžićevim pogledima na književni jezik, smatrao je da u tim djelima »ne-

ma čistoga narodnog jezika onako kako ga je on zamišljao«. A činjenica je da se u to vrijeme, »osobito za ilirizma i poslije njega, stvarao jedinstven književni jezik za sve stanovnike Hrvatske bez provincijalne obojenosti« da je taj »jezik imao zadovoljavati kudikamo drukčije potrebe nego su bile one koje je zadovoljavao jezik narodnih pripovijedaka i pjesama (koji odražava patrijarhalno seosko, stočarsko, ratničko i palanačko društvo 17. i 18. stoljeća)«. Zato je s razlogom prihvaćena i primijenjena zamisao po kojoj bi ARj zajedno s »DAR-om trebao odraziti naš povijesni leksik barem do polovice 19. st.« Zaključno se o DAR-u može reći ovo: »Dopune su Akademijina Rječnika nastavak i produbljivanje stogodišnjega rada na hrvatskoj ili srpskoj povijesnoj leksikografiji. Pomaci u strukturi izvora i u načinu obrade u odnosu na ARj rezultat su novijih spoznaja o jeziku i jezičnoj problematici općenito i razvoju leksikografije u nas i u svijetu« (Prijedlog Predgovora DAR-u).

Nastavak je i produbljivanje više nego stogodišnjega rada na našoj povijesnoj leksikografiji i sada već poodmakla izradba *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (KRj), djela čiju je izradbu Institutu povjerila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i koje se postupno izrađuje i objavljuje kao njezino izdanje. Dosad su (pod vodstvom i uredništvom B. Finke i uz redakcijski i autorski kolektiv koji čine V. Barac-Grum, I. Kalinski, M. Lončarić, M. Mamić, Z. Reizer, A. Šojat, N. Vajs i V. Zečević) objavljena 4 sveska, peti je u fazi redigiranja, a nastavlja se i obradba građe za nove sveske, pri čemu se u rad uključuju i novi obrađivači (prvo M. Čunčić, T. Prpić, i Lj. Šojat, M. Menac-Mihalić, zatim A. Francić i L. Hudeček).

Svi relevantni podaci o KRj objavljeni su u prvom njegovu svesku, pa su time dostupni široj javnosti i nije ih nužno sada i ovdje navoditi. Jedno se ipak mora istaknuti kao iznimno značenje i vrijednost KRj. Tek će, naime, nakon izradbe i objavljivanja KRj dobiti hrvatski jezik svoju zaokruženu povijesnu leksikografsku sliku jer, kao što je poznato, u Akademijinu je Rječniku iz poznatih razloga obuhvaćena hrvatska kajkavska pisana riječ i općenito hrvatsko kajkavsko narječje samo simbolički.

U Institutu je priređeno za tisak i još jedno kapitalno djelo hrvatske leksikografije, Skokov *Etimologijski rječnik*. Pod uredništvom akademika M. Deanovića i Lj. Jonkea za tisak ga je u Institutu (uz pomoć više stručno-tehničkih suradnika) priredio V. Putanec, koji je s autorom surađivao i u predradnjama za to djelo. Kao prvi moderan etimološki rječnik našega jezika naišao je na velik interes i odjek i u nas i u svijetu, a to također govori i o njegovoj potrebi i o njegovoj vrijednosti, govori i o odnosu Akademije prema njemu, koja se svojski založila da se nakon autorove smrti to djelo završi i izda, uz zahvalnost i priznanje svima kojima je ležao na srcu.

Fundamentalna leksikografska i srodna djela trajan su planski zadatak i stručna i znanstvena zaokupljenost radnika Instituta (Zavoda) za jezik.

Radnici su Instituta (P. Rogić i S. Pavešić) sudjelovali u izradbi *Pravopisa* i *Pravopisnog rječnika* u organizaciji i izdanju Matice hrvatske

i Matice srpske i u izradbi, u organizaciji istih izdavača, *Rječnika hrvatskosrpskoga odnosno srpskohrvatskoga književnog jezika* (P. Rogić, S. Pavešić i B. Finka).

U suradnji Instituta i Nakladnog zavoda MH bila je pokrenuta akcija da se obnovi taj rad čiji će rezultati biti *Rječnik hrvatskoga književnog jezika*. Izrađena su, javno prodiskutirana i prihvaćena opća načela za nastavak rada, napravljen je popis novih, neizostavljivih rječničkih izvora i sastavljene instrukcije za izbor i ispisivanje riječi, koncipirana su i načela izradbe Rječnika. Posao su u svojstvu privremenog uredništva obavili: B. Finka, V. Putanec i A. Šojat iz Instituta za jezik, V. Anić i J. Silić s Katedre za suvremeni hrvatski književni jezik i P. Budak kao predstavnik i direktor Nakladnog zavoda MH. Učinjen je doista velik posao i opsegom i stručnim leksikografskim dosegom, ali je na tome i stalo, s razloga na koje nije moglo bitnije utjecati ni privremeno uredništvo Rječnika ni angažirane institucije.

Leksikografska djelatnost Instituta nerijetko je probijala i nacionalne i državne granice, prihvaćanjem ili iniciranjem suradnje sa stranim partnerima koja se odnosi na naš leksički fond odnosno na jezik naše dijaspore i naših iseljenika, napokon i na potrebe naših građana na privremenom radu u inozemstvu.

S austrijskom stranom (prvo pod vodstvom J. Hamma, sada R. Katičića) Institut surađuje na izradbi prvoga cjelovitoga opisno-normativnoga rječnika gradišćanskih Hrvata. U toj je suradnji izrađen i već objavljen *Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik* (urednici i autori s hrvatske strane B. Finka i A. Šojat, a autorski suradnici N. Katičić, M. Lončarić, M. Lukenda, M. Mamić, M. Menac, P. Šimunović, Lj. Šojat, J. Vince, Z. Vuković i M. Zinka, sve članovi ili suradnici Instituta, odnosno Zavoda za jezik). Tim su rječnikom gradišćanski Hrvati dobili svojevrsnu jezičnu i kulturnu legitimaciju, na temelju koje su mogli pojačati svoje napore za afirmaciju i uporabu njihova hrvatskoga jezika u javnosti (na radiju, televiziji, u prosvjeti i kulturi, u administraciji, u odgojnim predškolskim i školskim ustanovama), u čemu su i polučili određene uspjehe. Posebno je pak značenje toga rječnika i u tome što se u njemu težilo ne samo za što adekvatnijim leksičkim inventarom, pa i za njegovim normiranjem, nego su se morala obuhvatiti i riješiti neka neodložna terminološka pitanja i konačno razriješiti neke glasovne i morfološke i u vezi s tim pravopisne dileme. Još će veće značenje za gradišćanske Hrvate imati druga verzija gradišćanskohrvatskog rječnika, ona s gradišćanskohrvatskim jezikom u prvom stupcu i sa znatno proširenijim leksičkim i posebno terminološkim fondom, sve s ciljem da taj jezik dostigne punu polivalentnu funkciju književnog jezika za sve potrebe gradišćanskih Hrvata. Taj je drugi dio Rječnika u fazi redigiranja i u dogledno će vrijeme biti pripremljen za tisak.

Među leksikografska i srodna djela treba uvrstiti i *Jezični savjetnik s gramatikom*, koji je pod vodstvom S. Pavešića pokrenut i u cijelosti izrađen u Institutu (Zagreb, Matica Hrvatska, 1971. god.) radom četvero njegovih radnika (S. Pavešić, D. Malić, V. Barac-Grum i Z. Vince). To

je djelo naišlo na veoma široku primjenu, pogotovu što su i Maretićev *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik* (Zagreb 1924. god.) kao i druga slična i srodna djela i prije i poslije Maretićeva i dijelom zastarjela i uglavnom nedostupna. Zato se osjeća potreba da se Jezični savjetnik s gramatikom ponovno izda, prilagođen dakako sadašnjim potrebama i zahtjevima.

Održavajući tijesne veze i odnose sa srodnim institucijama i organizacijama u zemlji i s nekim u inozemstvu Zavod je surađivao sa Slavističkim seminarom u Mannheimu na izradbi *Frazeološkog rječnika Hrvatskoga ili srpskog jezika* (Zagreb 1982. god.) (B. Finka, D. Raguž i A. Šojat), sa Slavističkim seminarom u Kölnu nastavio je i završio rad na velikom čakavskom rječniku srednjodalmatinskog otočja koji je rječnik zasnovao M. Hraste, a dovršio P. Šimunović uz suradnju i još nekih radnika Instituta (B. Finka i M. Lončarić). U istoj je suradnji, pod vodstvom R. Olescha, izrađena i objavljena kao treća knjiga Rječnika Šimunovićeve krestomatija čakavskih dijalekatskih tekstova, a sadrži i kratak opis govora svakoga obuhvaćenoga punkta.

Sa Slavenskim seminarom u Upsali (Švedska) radnici su Zavoda surađivali na priređivanju Švedsko-hrvatskog rječnika, koji je u dobroj mjeri prilagođen i prvenstveno namijenjen našim građanima na privremenom radu u toj zemlji; ujedno je to i prvi naš dvojezični švedsko-hrvatski rječnik.

U Zavodu je u svoje vrijeme bila prihvaćena akutna i urgentna društvena narudžba da se izradi priručna gramatika, koja je pod vodstvom S. Pavešića i radom većega broja radnika Zavoda (E. Barić, M. Lončarić, D. Malić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika, uz suradnju D. Alerića i V. Putanca, djelomično i drugih radnika Instituta) priređena i objavljena kao izdanje »Školske knjige« s naslovom *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Postoji velika potreba da se taj jezični priručnik objavi ponovno.

Imajući u vidu potrebu za opsežnim i dokumentiranim te znanstveno utemeljenim gramatičkim priručnikom, koji bi kao suvremena »velika gramatika« našega jezika dao pun uvid u cjelokupnost stanja i odnosa u hrvatskom književnom jeziku, pod vodstvom je Lj. Jonkea (zatim S. Pavešića i V. Putanca pa B. Finke i D. Alerića) izrađena koncepcija te gramatike, određeni i prikupljeni izvori, dijelom stvorena problemska jezična kartoteka (osobito za morfologiju) i prikupljena gramatička literatura. Samo je pisanje dijelova gramatike povjereno vanjskim suradnicima Zavoda, najistaknutijim našim specijalistima za pojedina jezična područja. Uvažavajući iznimno društveno i znanstveno značenje toga djela i potrebu da ga svestrano i svesrdno podupre i svojim autoritetom, dalju je brigu o njegovoj izradbi i objavljivanju preuzela Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Dosad su izašla dva dijela, oba kao nacrti za gramatiku, i to: *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* Stjepana Babića i *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* Radoslava Katičića. Za uvodni je dio preuzeo obavezu M. Moguš, za fonetski I. Škarić, za fonološki D. Brozović, za akcenatski I. Škarić i za morfološki S. Pavešić, S. Težak i S. Babić. Najveći je dio i toga posla već gotov i pripremljen za objavljivanje.

Odazivajući se gorućim društvenim potrebama i narudžbama jezičnih usluga, Zavod je prerastao u središte za terminološku standardizaciju u SR Hrvatskoj, u suradnji s Jugoslavenskim zavodom za standardizaciju u Beogradu (JUS), s terminološkim središtima u drugim republikama i gotovo sa svim terminološkim tijelima, skupinama i terminolozima pojedinih struka u Hrvatskoj, a osobito u gradu Zagrebu. U toj je suradnji obrađeno, opisano i definirano na tisuće i tisuće najraznovrsnijih termina, tako da je upravo tim radom i utemeljena opća i sustavna terminološka djelatnost u našoj zemlji. Taj su rad u Zavodu vodili, u početku M. Peti, zatim dugo i uspješno M. Lukenda i sada M. Mamić, uz suradnju znatnoga broja i drugih radnika Zavoda (D. Alerić, E. Barić, I. Kalinski, M. Lončarić, D. Malić, povremeno i drugi). Tom se radu pridružuje i terminološka suradnja s Društvom plastičara i gumaraca na izradbi *Rječnika polimerijskog inženjerstva*. Rječnik je izlazio postupno u časopisu Društva »Polimeri« uz suradnju radnika Zavoda E. Barić i I. Kalinskoga. Postojala je suradnja i s terminolozima veterinarske struke, u povezanosti s djelatnošću Komisije za medicinskoparazitološku terminologiju Odjela za medicinske nauke JAZU, koja je rezultirala djelom *Terminologija veterinarske i humanomedicinske parazitologije* (u izdanju JAZU) suautora I. Babića s Veterinarskoga fakulteta i S. Pavešića kao jezičnog stručnjaka iz Instituta za jezik.

Pod vodstvom B. Jurišića i radom velikoga broja što radnika Instituta što vanjskih suradnika prikupljena je pozamašna terminološka građa iz pomorstva i ribarstva, dijelom s terena — dijelom ispisom iz stručne literature. Ta je građa iskorištena za veći broj napisa o jezičnoj problematici naše pomorsko-ribarske terminologije (B. Finka, ponešto i drugi), a osobito je dobro poslužila kao temeljni izvorni materijal pri izradbi Vidovičeva *Pomorskog rječnika* (Split 1984. god.).

U Institutu je od samoga početka veoma intenzivan i razgranat dijalektološki rad. Ispitano je i opisano na stotine mjesnih govora i više regija svih naših narječja i njihovih dijalekata u zemlji i u dijaspori (Gradišće u Austriji i Molise u Italiji). Objavljeni su dijalektološki radovi članova Instituta različita opsega i načina opisa, od opisa pojedinih osobina ili govora do sintetskih radova, a njihovi su autori veći broj radnika Zavoda (V. Barac-Grum, B. Finka, A. Jembrih, B. Jurišić, I. Kalinski, M. Lončarić, S. Pavešić, P. Šimunović, A. Šojat, V. Zečević). U sklopu te aktivnosti izrađene su i mnoge pojedinačne dijalekatske karte užih ili širih dijalekatskih područja, među njima suvremeno koncipirane karte cjelokupnog čakavskog narječja (B. Finka, M. Moguš) i kajkavskoga narječja (M. Lončarić), kao i *Dijalekatska karta SR Hrvatske* (B. Finka). Osim toga, u Institutu je od samoga početka središte za SR Hrvatsku na izradbi lingvističkih i dijalektoloških atlasa, tih najadekvatnijih izraza lingvističke geografije. Taj se rad odvija pod okriljem svih akademija znanosti u Jugoslaviji, pa dakako i JAZU, u organizaciji Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase, koji je povjeren skrbi Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu. Predstavnici su JAZU u tom odboru i njegovim radnim tijelima, kao i u odgovarajućim međunarodnim tijelima s kojima

se surađuje na projektima lingvističke geografije, između ostalih (D. Brozović i J. Lisac) radnici Zavoda za jezik (B. Finka i A. Šojat, u novije vrijeme još M. Lončarić i Mira Menac-Mihalić, suradnica Zavoda).

Izrađuje se, što u međurepubličkoj što u međunarodnoj suradnji:
Hrvatsko-srpski dijalektološki atlas (HsDA),
Općeslavenski lingvistički atlas (OLA),
Općekarpatiski dijalektološki atlas (OKDA),
Evropski lingvistički atlas (ELA ili ALE).

Najdalje je odmakao rad na OLA jer je, u suradnji predstavnika iz svih slavenskih zemalja i iz zemalja sa slavenskim nacionalnim manjinama, po izrađenom i objavljenom kvestionaru (Moskva 1965. god.) prikupljena sva terenska građa (u SR Hrvatskoj 26 terenskih punktova + 8 punktova u dijaspori) i nedavno je (u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti i uz suradnju svih republičkih akademija znanosti u Jugoslaviji, među njima i JAZU) objavljen prvi fonetski tom OLA (refleksi »jata«), u kojem su radnici Zavoda (B. Finka i A. Šojat) obradili čak 6 od ukupno 65 karata s odgovarajućim priložima (legende, komentari, indeksi). U međuvremenu je objavljen i još jedan svezak OLA (u Moskvi), prvi leksičko-tvorbene serije, a nekoliko ih je u postupku redigiranja u raznim slavenskim zemljama. I u njima ima karata koje su izradili radnici Zavoda, a za sve su dali svu atlasnu dijalekatsku građu s našega jezičnoga područja s potrebnom interpretacijom obuhvaćene dijalektološke građe. Davani su i svi potrebni podaci s teritorija SR Hrvatske i hrvatske dijaspore i za ELA, tako da je i suradnjom Zavoda uznapredovao rad na tom lingvističkom atlasu, od kojega su dosad objavljena 3 sveska.

Još je prije (u izdanju ANU BiH i uz participaciju svih akademija znanosti u Jugoslaviji uključenih u projekt lingvističke geografije, među njima i JAZU) objavljeno monumentalno djelo *Fonološki opisi srpsko-hrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Između ostalih, i radnici su Zavoda i u redakciji toga djela (B. Finka i A. Šojat) i u njegovu autorskom kolektivu (V. Barac-Grum, B. Finka, M. Lončarić, P. Šimunović, A. Šojat i V. Zečević). Radnici Zavoda vode i brigu u vezi s radom na HsDA, sve od izradbe kvestionara do organizacije prikupljanja terenske građe i njezine pohrane, a dali su i svoj doprinos izradbi kvestionara i prikupljanju terenske građe za *Bosansko-hercegovački dijalektološki atlas*.

U sastavu jedne multidisciplinarne ekipe, sastavljene od stručnjaka Sektora za antropologiju Instituta za medicinska istraživanja i medicinu rada Sveučilišta u Zagrebu (A. Sujoldžić i P. Rudan) i Zavoda za jezik (B. Finka i P. Šimunović) radnici Zavoda provode istraživanja o lingvističkoj mikroevoluciji na našem dijalekatskom području. Zasad su se istraživanja provodila uzduž jadranske obale i na otocima, obuhvaćena je i hrvatska naseobina Molise u Italiji te hrvatska dijaspora u Austriji i Mađarskoj (gradišćanski Hrvati). O tome je već objavljen niz studija. Cilj je — utvrditi stupanj i tip bliskosti ili udaljenosti pojedinih govora i time potvrditi ili modificirati rezultate kompleksnih istraživanja drugih stručnjaka o migracijama i biološkom miješanju raznih populacija.

Institut je odavna, najviše nastojanjem P. Skoka, središte onomastičke djelatnosti u Hrvatskoj, s jakim zračenjem na ukupnost onomastičke djelatnosti u Jugoslaviji i s ugledom u slavenskoj onomastici, pa i šire. Najprije pod vodstvom B. Jurišića, onda V. Putanca, a sada P. Šimunovića, stalno se težilo za tim da se uspostavljaju i popunjavaju onomastičke kartoteke (po vremenskim razdobljima, po terenskom kriteriju, po onomastičkoj specifikaciji, itd.) i da se izrađuju i objavljuju onomastički prilozi. I tu ima mnogo objavljenih priloga više radnika Instituta (B. Jurišić, P. Rogić, S. Pavešić, V. Putanec, B. Finka, A. Šojat, P. Šimunović, D. Alerić, V. Barac-Grum, M. Lončarić, V. Žečević, N. Vajs, A. Frančić, Z. Meštrović i dr.). Od krupnih, kolektivnih onomastičkih djela ističu se:

— rad na utvrđivanju obalne toponimije, u suradnji s Hidrografskim institutom JRM, radi revizije pomorskih karata našega obalnoga područja. Posao je u Institutu vodio B. Jurišić, koji je napisao i naputak za to istraživanje. Osim B. Jurišića, iz Instituta su terenski rad obavili B. Finka, M. Moguš, P. Rogić, P. Šimunović i A. Šojat;

— rad na toponimijskom rječniku Jugoslavije, sastavljenom na temelju ispisa iz specijalki stare Jugoslavije, dopunjenom podacima i s onih naših područja (Istra, Zadar, neki otoci) koja su u međuratnom razdoblju bila izvan jugoslavenskih granica;

— cjelovita *Retrospektivna onomastička bibliografija hrvatsko-srpska*, od početka do 1975. god., objavljena kao izdanje JAZU (Zagreb 1987. god.), s oko 7000 bibliografskih jedinica, pod autorstvom V. Putanca i P. Šimunovića;

— produžetak rada istih autora na dopuni te bibliografije od god. 1975. dalje;

— kurentna (godišnja) onomastička bibliografija od god. 1950. dalje koju u časopisu ONOMA izdaje Međunarodni onomastički centar u Louvainu (Belgija);

— sustavnost i terminologija slavenske onomastike, zajedničko djelo onomastičara iz svih slavenskih zemalja, među njima i našega predstavnika P. Šimunovića, objavljeno god. 1984. u Skoplju (412 str.) pod naslovom *Grundsystem und Terminologie der slavischen Onomastik*, u izdanju MANU.

Između brojnih, navedenih i navedenih, onomastičkih radova osobito se ističe svojim sadržajem i značenjem veliko objavljeno djelo enciklopedijskoga formata *Leksik prezimena SR Hrvatske*, izdanje Nakladnog zavoda MH (Zagreb 1976. god.), načinjen prema popisu pučanstva god. 1948., s podacima o stratigrafiji svakoga prezimena u Hrvatskoj, o njegovim fonetskim i derivacijskim likovima, s količinskim pokazateljima o broju obitelji i pojedinaca koji nose određeno prezime, uz uvodni esej V. Putanca, koji korisnike uvodi u onomastičku problematiku kao znanstvenu disciplinu. Uz brojne stručno-tehničke suradnike djelo je priredio Redakcijski kolegij u sastavu V. Putanec, P. Šimunović, D. Alerić, D. Raguž.

Ovim prikazom nisu ni približno nabrojene sve djelatnosti kojima se Zavod bavio i svi rezultati koje je postigao. Navedeni su samo oni krupniji, koji se pretežno rade kao kolektivni zadatak, koji zahtijevaju institucijski rad i organizaciju. Ono što je navedeno potvrđuje da djelatnost Instituta zadire u sva lingvistička i kulturološka pitanja vezana za jezični fenomen, s posebnim obzirom na hrvatski jezik i na jezike koji su bilo povijesno bilo zemljopisno njemu bliski ili s njime bili u kakvoj vezi. S područja te i tako široko obuhvaćene jezične problematike izrađeno je više monografija, veliki broj studija i na stotine drugih priloga o povijesti i sadašnjem stanju našega jezika, u kojem su radu dali svoj doprinos svi stručni i znanstveni radnici Zavoda. Do god. 1983. njihova je bibliografija objavljena u Raspravama Zavoda br. 4—5 (Zagreb 1979. god.) i br. 8—9 (Zagreb 1982—1983. god.) Ti prilozi zasijecaju u sva jezična područja, u dijakronijskom i sinkronijskom prijesjeku, u sve pristupe i u sva teoretska i metodološka pitanja suvremene jezične znanosti. Započevši radom na mladogramatičarskoj tradiciji, Institut je plodotvorno kritički prihvatio i strukturalističke pristupe, jednako tako i sociolingvističke orijentacije u jezičnom proučavanju. Sve se to odražava u radovima radnika Zavoda, a ti radovi obuhvaćaju u širokoj lepezi povijesne i suvremene jezične teme, bilo da se odnose na književni jezik odnosno jezik pisane riječi, bilo na govorni jezik. U tom širokom rasponu radovima su radnika Zavoda zahvaćena fonetska i fonološka, grafijska i pravopisna, akcenatsko-kvantitativna, morfološka, tvorbeno, sintaksna, leksikološko-leksikografska, semantička, etimološka, terminološka, lingvostilistička, lingvističkoteoretska, metodološka i komparativna pitanja, genetska pitanja, pitanja jezika u kontaktu i jezičnih interferencija, pitanja lingvističke geografije, pitanja jezičnih prežitaka i jezičnih simbioza na našem tlu u prošlosti. S obuhvatom u proučavanju jezika pojedinih razdoblja, književnih krugova i poedinih pisaca, s posebnim obzirom na naše povijesno gramatičko i leksikografsko nasljeđe, često su o tome dane prve, zaokružene i relevantne ocjene ne samo kao znanstveni doprinos nego i kao prvorazredni hrvatski nacionalni i kulturni dobitak.

Za ilustraciju ovdje se osim opisanih krupnih leksikografskih i drugih navedenih kapitalnih djela, u kojima su dali svoj doprinos svi radnici Zavoda, još navode samo opširniji individualni monografski radovi pojedinih radnika Zavoda za jezik.

A. Radovi iz povijesti jezika:

Slavko Pavešić, *Jezik Stjepana Matijevića* (Rasprave Instituta za jezik, 1, Zagreb 1968, 371—484),

Antun Šojat, *Kratki navuk jezičnice horvatske* (Kaj, Zagreb 1962, br. 3—4, 49—61, br. 5, 65—80, br. 7—8, 49—64, br. 10, 65—80; Zagreb 1970, br. 2, 81—96, br. 3—4, 65—80, br. 10, 49—64; Zagreb 1971, br. 10, 81—96, br. 11, 65—80),

Dragica Malić, *Jezik najstarije hrvatske pjesmarice* (Znanstvena biblioteka HFD-a, knj. 1, Zagreb 1972, 232 str. + 2 tablice), *Šibenska molitva — Filološka monografija* (Rasprave Instituta za jezik, 2, Zagreb 1973,

81—190), »*Red i zakon*« *zadarskih dominikanki iz 1345. godine* (Rasprave Instituta za jezik, 3, Zagreb 1977, 59—128), *Imenice s nesufikslnim završetkom -ar* (Filologija, 12, JAZU, Zagreb 1984, 27—103), *Povaljska listina kao jezični spomenik* (Znanstvena biblioteka HFD-a, knj. 17, Zagreb 1988, 239 str.)

B. Radovi iz kulturne baštine:

Valentin Putanec, *Problemi predsenjskih tiskara u Hrvatskoj* (1482—1493) (Jadranski zbornik, 4, 1959—1960, izd. 1961, 51—107), *Novi prilozi za povijest hrvatskih inkunabula 15. stoljeća* (Čakavska rič, 13, Split 1985, 3—56),

Božidar Finka, *Saljske dječje igre i običaji: Etnografsko-jezično-melografski prinos* (ZNŽO, 42, Zagreb 1965, JAZU, 85—152)

C. Radovi iz suvremenoga jezika:

Mičo Delić, *Novele Miroslava Krleže (izbor, lingvistički pristup, objašnjenje, komentari, rječnik)* (»Svjetlost«, Sarajevo — »Školska knjiga«, Zagreb 1976, 212 str.),

Mirko Peti, *Raspad jezičnog znaka u suvremenom hrvatskom pjesništvu* (Rasprave ZJ, 8—9, Zagreb 1982/83, 71—126), *Predikatni proširak* (Znanstvena biblioteka HFD-a, knj. 10, Zagreb 1979, 180 str.),

Eugenija Barić, *Imeničke složenice neprefiksne i nesufiksne tvorbe* (Znanstvena biblioteka HFD-a, knj. 11, Zagreb 1980, 140 str.),

Marija Znika, *Odnos atribucije i predikacije* (Znanstvena biblioteka HFD-a, knj. 18, Zagreb 1988, 168 str.)

D. Radovi iz leksikografije i leksikologije:

Valentin Putanec, *Francuska leksikografija na hrvatskom ili srpskom i slovenskom jeziku do 1914.* (Zagreb 1952, disertacija, umnoženo), *Francusko-hrvatskosrpski rječnik — Dictionnaire français-croato-serbe* (Zagreb 1957¹, izašla četiri izdanja), *Mali diferencijalni hrvatsko-slovenski rječnici iz 1578, 1584. i 1592.* (Rad JAZU, 376, Zagreb 1979, 159—215)

E. Radovi iz dijaletkologije:

Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, 1. dio opis govora *Uvod* (JAZU, Zagreb 1966, 125 str.), 2. dio *Rječnik* (Zagreb 1973, JAZU, 255 str.),

Božidar Finka, *Dugootočki čakavski govori* (HDZ, 4, Zagreb 1977, JAZU, 1—178, s tabelama), *Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora* (HDZ, 3, Zagreb 1973, 5—76 + dijaletkološka karta čakavskog narječja), *Der čakavische Dialekt der serbokroatischen Sprache* (Ruhr Universität Bochum: Veröffentlichungen des Seminars für Slavistik, 2, 1—89) i hrvatsko izdanje *Čakavsko narječje* (Čakavska rič, 1, Split 1971, 11—71),

Božidar Finka i Antun Šojat, *Govor otoka Žirja* (Rasprave ZJ, 1, Zagreb 1969, 121—220), *Karlovački govor* (HDZ, 3, JAZU, Zagreb 1973, 77—150 + karta tipova karlovačke akcentuacije), *Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca* (Radovi Centra za znanstveni rad JAZU u Vinkovcima, 3, 1974, 1—131),

Mijo Lončarić, *Sjevernomoslavački kajkavski govori* (Rasprave ZJ, 6—7, Zagreb 1980—1981, 55—120), *Bilogorski kajkavski govori, s kartom sjeveroistočnih kajkavskih govora* (Rasprave ZJ 12, Zagreb 1986, 1—224), Antun Šojat, *Turopoljski govori* (HDZ, 6, JAZU, Zagreb 1982, 317—493),

Vesna Zečević, *Ogled kajkavsko-štokavskog dijalekatskog kontakta* (Rad JAZU, 368, Zagreb 1975, 173—250)

Ivo Kalinski, *Poetika i jezik kajkavskih pjesama Dragutina Domjanića* (»Kajkavsko spravišće«, Mala biblioteka Ignac Kristijanović, knj. 21, Zagreb 1988, 151 str.)

F. Radovi iz onomastike:

Danijel Alerić, *Problem desnoga i lijevoga u jugoslavenskoj toponimiji* (Rasprave ZJ, 4—5, Zagreb 1979, 135—209),

Petar Šimunović, *Toponimija otoka Brača* (Supetar 1972, 350 str. s indeksima i kartama), *Brač I i II* (izdanje 1975. i 1982., str. LII + 14), *Naša prezimena* (Nakladni zavod MH, Zagreb 1985, 336 str.), *Istočnojadranska toponimija* (»Logos«, Split 1986, 307 str.).

Iz navedenih djela izlazi da se proučava jezik u društvenom kontekstu (sociolingvističko izučavanje jezika kao integrativne i kao dezintegrativne društvene sile), a rezultat su filološke i lingvističke rasprave s problematikom jezika u pojedinim razdobljima naše književne produkcije u prošlosti i u naše vrijeme. Dug je popis istraživanja koja su proveli radnici Zavoda, ali uvijek planski i u suradnji ili koordinaciji s odgovarajućim stručnjacima i organizacijama u zemlji i u svijetu tako da nikad ne dolazi ni do preklapanja ni do ponavljanja, a rezultati su izravno obostrano, odnosno svestrano, i poznati i upotrebljivi.

U jezičnim se istraživanjima polazi od utemeljene (već provjerene) pretpostavke da jezični podaci (povijesno potvrđeni i suvremeni, pisani i govorni, gramatički i leksički, izvorno naši, slavenski, i strani) izražavaju određene lingvističke obavijesti koje treba primjerenom interpretacijom otkriti, opisati i vrednovati. To sve omogućuje dalekosežne zaključke na lingvističkom i izvanlingvističkom planu, mjerodavne za utvrđivanje i usmjeravanje književnojezične politike i prakse, za orijentaciju o tipološkim i genetskim vezama i odnosima među dijalektima i jezicima, posebno značajno u našoj višenacionalnoj i višejezičnoj društveno-političkoj zajednici. Jezično se istraživanje (sa svih opisanih gledišta i u svim obuhvaćenim područjima) provodi i pod hipotezom da je jezik (pa i dijalekt ili čak mjesni govor kao osnovni idiom u komunikacijskom lancu) najefikasnije integrirajuće komunikacijsko sredstvo, pa su i sva nastojanja Zavoda okrenuta iznalaženju i osmišljavanju onih jezičnih vrijednosti u

našoj sredini koje pridonose upoznavanju i razumijevanju sličnosti i razlika i dovode do skladnog supostojanja i jednih i drugih. Opravdanost se te hipoteze ogleda i u povijesnom iskustvu i u težnjama koje danas određuju svijest za sporazumijevanjem, time i za oblikom i sadržajem te nazivom jezika na kojem se i pomoću kojega se provodi dnevna društvena komunikacija.

Djelatnost se Zavoda ogleda i u društvenom angažiranju njegovih članova, osobito kad je ona i stručno orijentirana. Više je članova Zavoda bilo, neki su i sada, u Upravnom odboru odnosno u Predsjedništvu HFD-a (V. Putanec, B. Finka, A. Šojat, M. Peti, P. Šimunović, E. Barić), a jedan je od njih i dugogodišnji predsjednik toga društva (A. Šojat). Jedan je član Zavoda položio temelje Zagrebačkom lingvističkom krugu HFD-a (B. Finka). Brojni su radnici Zavoda članovi i funkcionari međuakademijskih odbora za dijalektologiju (B. Finka i A. Šojat), za onomastiku (P. Šimunović), za proučavanje narodnih manjina (B. Finka), a u Akademijinim odborima za dijalektologiju, onomastiku i leksikografiju radnici Zavoda čine dobar dio članstva i rukovode nekima od tih odbora. I sama se djelatnost tih odbora dobrim dijelom odvija u Zavodu ili radom i zauzimanjem njegovih radnika. Ima radnika iz Zavoda i u jugoslavenskim i međunarodnim slavističkim tijelima, osobito dijalektološkim i onomastičkim (B. Finka, A. Šojat, P. Šimunović), a jedan je radnik bio i član Međunarodnoga slavističkoga komiteta (P. Šimunović) te je djelovao i u užem vodstvu za pripremu i održavanje Osmoga međunarodnoga slavističkoga kongresa, održanoga u Zagrebu god. 1978.

Radnici su Zavoda sudjelovali s referatima na velikom broju domaćih i međunarodnih slavističkih kongresa, konferencija, znanstvenih skupova i sličnih manifestacija i aktivno sudjelovali u organizaciji nekih od tih skupova u zemlji, osobito dijalektoloških i onomastičkih.

Četiri su radnika Zavoda primljena u članstvo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (B. Finka kao redovni član, P. Šimunović kao izvanredni član i V. Putanec i A. Šojat kao članovi suradnici).

Dva su radnika Zavoda odlikovana ordenima Predsjednika Republike (P. Rogić i S. Pavešić), a tri su radnika nagrađena Republičkom nagradom »Božidar Adžija« za istaknutu znanstvenu djelatnost (V. Putanec, B. Finka i P. Šimunović). God. 1975. Zavod je kao priznanje za svoj rad dobio nagradu grada Zagreba.

Neki su članovi Zavoda bili ili su još i sada urednici ili članovi uredništva naših filoloških časopisa, knjiga, rječnika i drugih srodnih publikacija, kao što su: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* (S. Musulin i S. Pavešić), *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (B. Finka), *Rječnik MH i MS* (P. Rogić, S. Pavešić i B. Finka), *Leksik prezimena SRH* (V. Putanec i P. Šimunović), *Hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (B. Finka i A. Šojat), *Gradišćanskohrvatski rječnik* (B. Finka i A. Šojat), *Jezik* (B. Finka i A. Šojat), *Suvremena lingvistika* (B. Finka), *Rasprave Zavoda za jezik* (S. Pavešić, B. Finka, V. Putanec, P. Šimunović, A. Šojat, M. Lončarić, D. Malić), *Filologija* (B. Finka), *Onomastica Jugoslavica* (P. Šimunović), *Fonološki opisi* (B. Finka i A. Šojat), *Hrvatski di-*

jalektološki zbornik (B. Finka), zbornik *Gradišćanski Hrvati 1533—1983* (B. Finka i A. Šojat), *Skokov zbornik* (V. Putanec, P. Šimunović), *Kajkavski zbornik* (A. Šojat), *Brački zbornik* (P. Šimunović), *Biblioteka HFD-a* (A. Šojat), *Bulletin scientifique* (V. Putanec), *Kaj, časopis* (I. Kalinski), *Čakavska rič* (P. Šimunović), *Jezični i umjetnički izraz na kajkavskom tlu* (A. Šojat), *Babićeva Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* (B. Finka), *Općeslavenski lingvistički atlas, svezak 1. fonetske serije, refleksi »jata«* (B. Finka i A. Šojat).

Vodi se i stalna briga o usavršavanju stručnih kadrova pa je sada od 23 stručno-znanstvena radnika njih 8 doktora znanosti (B. Finka, A. Šojat, P. Šimunović, M. Delić, M. Lukenda, M. Lončarić, D. Malić, I. Kalinski) i 9 magistara znanosti (V. Barac-Grum, E. Barić, M. Mamić, M. Mihaljević, M. Peti, B. Tafra, N. Vajs, V. Zečević, M. Znika). I svi su ostali radnici stručno-znanstvene orijentacije poticani i stimulirani na postizanje znanstvenog stupnja, tako da su gotovo svi pred stjecanjem stupnja magistra, neki i stupnja doktora.

Na temelju je iznesenih podataka moguć zaključak da je djelatnost Zavoda za jezik znatna i da iz toga proizlazi i odgovarajuće značenje i ugled Zavoda i u našem društvu i u jezičnoj znanosti.

Perspektiva je Zavoda u nastavku rada na svim područjima jezične djelatnosti, s potrebnom kadrovskom prinovom i stalnim usavršavanjem svih radnika, napokon u rješavanju smještajnih potreba za nesmetano odvijanje rada i u nabavi suvremene opreme za unapređivanje jezične djelatnosti.

Izražavajući i u ovoj prigodi dužnu zahvalnost svim društvenim čimbenicima koji su u ovom četrdesetogodišnjem razdoblju pridonijeli stvaranju uvjeta za rad, osobito Republičkom SIZ-u za znanost i Republičkom komitetu za znanost, tehnologiju i informatiku (odnosno onim republičkim institucijama koje su im organizacijski prethodile i čiji su nastavljači, kao što je bio Savjet za naučni rad SR Hrvatske, kojemu je niz godina bio na čelu vrlo zaslužan akademik Ivan Jurković) i Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti kao svojem osnivaču, posebno njezinu Razredu za filološke znanosti, Z a v o d i nadalje mnogo polaže na razumijevanje šire društvene zajednice, a posebno i najneposrednije na pomoć i razumijevanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u ime koje i za koju je izvršitelj svojih najkrupnijih i najznačajnijih znanstvenih zadaća.

Anica Nazor

Staroslavenski zavod »Svetozar Ritig« IFF, Zagreb

STAROSLAVENSKI ZAVOD »SVETOZAR RITIG« U ZAGREBU

Odlukom Predsjedništva vlade NR Hrvatske 1948. godine doneseno je rješenje da se u Zagrebu obnovi Staroslavenska akademija iz 1902. godine, koja je bila osnovana u Krku sa zadatkom da proučava staroslavenski jezik, hrvatsku glagoljsku pismenost i književnost; da prikuplja i objavljuje izvore te pismenosti i književnosti; da njeguje slavensko liturgijsko pjevanje. Svojom aktivnošću Staroslavenska je akademija trebala praktično poduprijeti akciju za očuvanje glagoljske liturgije u času kada je bila u jeku borba za opstanak slavenskog bogoslužja u katoličkoj crkvi — čak i u staroj glagoljaškoj biskupiji kakva je bila Krčka biskupija.

Staroslavenska akademija uspjela je razviti i ostvariti zapaženu izdavačku djelatnost. Akademija je bila opremljena vlastitom malom tiskarom »Kurykta« s glagoljskim slovima, a za suradnika je imala vrijednog mladog slavista Josipa Vajsa iz Praga. Vajs je postao autoritet u pitanjima staroslavenskog jezika i staroslavenske književnosti. Izdanja Staroslavenske akademije u Krku koja je priredio J. Vajs i danas su uzor kako treba izdavati stare glagoljske tekstove. Aktivnost Staroslavenske akademije smanjena je za vrijeme prvoga svjetskog rata, a zamrla je 1920. godine poslije smrti njezina osnivača i pokrovitelja krčkog biskupa Antuna Mahnića. Napokon je 1927. pripojena Hrvatskoj bogoslovskoj akademiji u Zagrebu kao njezin Staroslavenski odio. Za pročelnika odjela izabran je Svetozar Ritig.

Ritig je namjeravao odmah započeti radom, pa je okupljao prijatelje staroslavenskog jezika i bogoslužja. Namjeravao je izdavati *Vjesnik Staroslavenskog odsjeka Hrvatske bogoslovne akademije* na 6—7 araka godišnje. Njegovu je namjeru, međutim, omela šestojanuarska diktatura kralja Aleksandra, i uz sva nastojanja Svetozar Ritig nije uspio izdati ni jedan broj *Vjesnika*, pa je 1939. dao ostavku na pročelnništvo čekajući bolja vremena.¹

Svoju omiljelu ideju o oživotvorenju krčke Staroslavenske akademije Svetozar Ritig nije napuštao ni u narodnooslobodilačkoj borbi. Kada se poslije oslobođenja vratio u Zagreb, jedna od prvih njegovih briga bila

¹ Vj. Štefanić, *Staroslavenska akademija u Krku (1902—1927)*. Posebni otisak iz revije »Croatia Sacra«, broj 22, god. XXX.—XIV. Zagreb 1944, str. 56.

je da u život vrati Staroslavensku akademiju koja bi stvarno i idejno predstavljala nastavak krčke Akademije. On je to 1948. i učinio. Okupio je nekoliko zagrebačkih znanstvenih radnika: Antuna Barca, Josipa Hamma, Vjekoslava Štefanića, Roku Rogošića, Petra Skoka i dr.

Obnovljena Staroslavenska akademija iz praktičnih razloga konstituirana je 1952. u novi i samostalni institut pod nazivom *Staroslavenski institut* sa zadatkom: »a) da skuplja, obrađuje i proučava staroslavenske, stare hrvatske i srpske glagoljske i ćirilске spomenike i drugo gradivo potrebno za izdavanje stručnih rječnika, monografija, zbornika i sličnih izdanja i da ih objelodanjuje; b) da uz stručnu biblioteku osnuje fototeku u kojoj će prikupljati snimke svih važnijih glagoljskih spomenika, kao i spomenika pisanih ćirilicom i bosančicom, koji se nalaze u bibliotekama i arhivima izvan Zagreba ili u inozemstvu«. Poslije smrti Svetozara Ritića 1961. u svoj naslov Institut dobiva Ritigovo ime; 1977. integriran je kao samostalna znanstvena jedinica u Institut za filologiju i folkloristiku pod nazivom *Staroslavenski zavod »Svetozar Ritig«* zajedno sa *Zavodom za jezik* i *Zavodom za istraživanje folkloru*.²

Krčka Staroslavenska akademija osobitu je pažnju poklanjala biblijskim tekstovima, bogato zastupljenima u hrvatskim glagoljskim liturgijskim knjigama, koji su veoma važni za rekonstrukciju staroslavenske Biblije. Stoga i Staroslavenski institut nastavlja rad na proučavanju biblijskih tekstova. Priređen je i kritički izdan tekst *Pjesme nad pjesmama*,³ *Knjiga o Juditi*,⁴ *Apokalipsa bosanskih krstjana*,⁵ a u rukopisu su priređene: *Knjiga o Tobiji iz glagoljskih brevijara* (Anica Nazor), *Knjiga o Esteri* (Marija Pantelić), *Knjiga Kraljeva* (Marija Pantelić) i *Prorok Ezakijel* (Josip Hamm).

Na biblijske tekstove naslanjaju se apokrifi. U Staroslavenskom institutu skupljeni su apokrifi iz poznatih hrvatskoglagoljskih rukopisa i djelomice izdani u institutskim izdanjima: *Apokrifna djela apostolska*,⁶ *Apokrif o prekrasnom Josipu*,⁷ *Pseudo-Tomino evanđelje*,⁸ *Mučenje Jakova Perzijanca*⁹ i dr.

² U daljnjem tekstu služiti ću se nazivom Staroslavenski institut, jer je pod tim nazivom djelovao punih 25 godina.

³ J. Hamm, *Starohrvatski prijevod »Pjesme nad pjesmama«*, Slovo 6—8, Zagreb 1957, 195—230.

⁴ J. Hamm, *Judita u hrvatskim glagoljskim brevijarima*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 3, Zagreb 1958, 105—201.

⁵ J. Hamm, *Apokalipsa bosanskih krstjana*, Slovo 9—10, Zagreb 1960, 43—104.

⁶ B. Grabar, *Apokrifna djela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi*. I. *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera*: 2. *Djela apostolska Petra i Andrije*, v. rukopis Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 7, Zagreb 1972, 5—30.

⁷ J. Bratulić, *Apokrif o prekrasnom Josipu u hrvatskoj književnosti*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 7, Zagreb 1972, 31—122.

⁸ B. Grabar, *Glagoljski odlomak Pseudo-Tomina evanđelja*, Slovo 18—19, Zagreb 1969, 213—232.

⁹ B. Grabar, *Mučenje sv. Jakova Perzijanca u hrvatskoglagoljskim odlomcima XIV. st.*, Slovo 23, Zagreb 1973, 141—160.

Kao zasebna tema obrađuju se Bogorodičina čudesa u hrvatskoglagoljskoj književnosti. Monografski su obrađene rukopisne i tiskane glagoljske zbirke Bogorodičinih čudesa i objavljene u institutskim izdanjima.¹⁰ Nastavlja se prikupljanje i obrada Bogorodičinih čudesa izvan zbirke, tj. iz glagoljskih zbornika, brevijara i ostale građe.

U Staroslavenskom institutu kritički je priređen tekst s opširnom studijom *Istarskog razvoda*, jednoga od najvrednijih pisanih spomenika srednjovjekovne Istre.¹¹

U Staroslavenskom institutu priređena je hrestomatija *Hrvatska književnost srednjega vijeka*.¹² Bibliografski su obrađeni biblijski tekstovi u dijelu rukopisnih i tiskanih glagoljskih misala i brevijara. Skupljaju se i obrađuju ćirilometodski izvori. Prikupljena je građa za paleografiju najstarijeg razdoblja glagoljskog pisma.

Već 1954. god. Staroslavenski je institut organizirao prva magnetofonska snimanja glagoljaškog pjevanja na otoku Krku, a potom i na drugim mjestima, tako da Staroslavenski institut danas ima najbogatiju zbirku građe glagoljaškog pjevanja s područja od Istre do otoka Korčule. Transkribiranje i izdavanje skupljene građe glagoljaškog pjevanja preuzela je kao sistematski zadatak Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, u svojem Razredu za muzičku umjetnosti i pokrenula ediciju: *Spomenici glagoljaškog pjevanja* u kojoj je objavljen *Prvi svezak. Glagoljaško pjevanje u Poljicima kod Splita*. Snimio, transkribirao i analizirao Stjepan Stepanov (Zagreb 1983).

U samim počecima svojega rada Staroslavenski institut je organizirao arheološka istraživanja u benediktinskoj opatiji Sv. Lucije u Jurandvoru na otoku Krku, gdje je nađena *Bašćanska ploča*. Ta su istraživanja pokazala da je *Bašćanska ploča* prvotno služila kao jedna od pregradnih ploča, koje su funkcionalno dijelile crkvenu lađu (prostor za puk) od prezbiterija (prostor za kler).¹³

Staroslavenski institut sistematski prikuplja mikrofilmove i fotokopije glagoljskih i ćirilskih rukopisa i starih tiskanih knjiga, pa u fototeci čuva brojne spomenike (većinu cjelovitih rukopisa koji su izvan Jugoslavije; gotovo kompletan korpus bosanskih rukopisa i neke kanonske staroslavenske rukopise), što je za istraživanja od neprocjenjive važnosti.

Osnivanjem Staroslavenskog instituta stvorena je paleoslavistička institucija, a s njome i izdanja: časopis *Slovo* i povremena publikacija *Radovi Staroslavenskog instituta*. Do sada je izašlo 38 brojeva *Slova* i 9

¹⁰ I. Petrović, *Bogorodičina čudesa u Ivančičevu zborniku, hrvatsko-glagoljskom spomeniku 14/15. st.*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 7, Zagreb 1972, 123—210; *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 8, Zagreb 1977, str. 225.

¹¹ J. Bratulić, *Istarski razvod. Studija i tekst*, Pula 1978, str. 298.

¹² *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Priredio Vjekoslav Štefanić i suradnici: Biserka Grabar, Anica Nazor, Marija Pantelić. Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb 1969, 547.

¹³ B. Fučić, *Bašćanska ploča kao arheološki predmet*, Slovo 6—8, Zagreb 1957, 247—262.

knjiga *Radova*. U izdanjima Staroslavenskog instituta objavljena su kritička izdanja staroslavenskih životopisa Konstantina-Ćirila i Metodija (s uvodom o staroslavenskim, grčkim i latinskim izvorima s dodatkom teksta latinskih izvora i s latinskim prijevodom ŽK i ŽM uz znanstveni komentar).¹⁴ Objavljeni su: opisi rukopisa krasnopisca i minijatora Bartola Kravca;¹⁵ opisi ćirilskih rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu;¹⁶ opisi glagoljskih rukopisa u Arhivu Hrvatske.¹⁷ Objavljena je studija s bibliografijom o hrvatskoglagoljskim ritualima,¹⁸ itd.

Uz redovnu izdavačku djelatnost — izdavanje časopisa *Slovo* i *Radova* — Staroslavenski je institut u suradnji s drugim izdavačima objavio: faksimilirano i kritičko izdanje teksta glagoljskog *Misala Hrvoja Vukčića Hrvatinića* iz poč. 15. st. u latiničkoj transliteraciji s varijantama iz još tri glagoljska misala,¹⁹ faksimilirano izdanje plenarnog glagoljskog *Novljanskog drugog brevijara* iz 1495. god. s iscrpnom bibliografijom sadržaja i biblijskih čitanja²⁰. To su ujedno prva izdanja nekog kompletnog glagoljskog misala i brevijara, najvažnijih liturgijskih knjiga pisanih crkvenoslavenskim jezikom, koje sadrže čitavo bogatstvo biblijskih i legendarnih tekstova.

Sva su izdanja Staroslavenskog instituta dobro prihvaćena i pozitivno ocijenjena u znanstvenoj javnosti. Već nakon nepunih desetak brojeva *Slova* istaknuto je da je u *Slovu* »Staroslavenski institut u Zagrebu stvorio organ bez kojega se današnje slavističko istraživanje ne može pravo zamisliti«. Izdanje *Hrvojeva misala* popraćeno je brojnim i sjajnim recenzijama. Stariji brojevi *Slova* i *Radova*, izdanje *Hrvojeva misala* i *Novljanskog brevijara* posve su rasprodani. Staroslavenski institut razmjenjuje *Slovo* i *Radove* s domaćim i inozemnim akademijama nauka, bibliotekama, arhivima i pojedincima i na taj način obogaćuje svoju biblioteku.

Staroslavenski institut je sudjelovao u obilježavanju jubilarnih datuma iz povijesti slavenske pismenosti. S Jugoslavenskom akademijom Institut je organizirao međunarodne znanstvene skupove: uz 1100. obljetnicu smrti Konstantina-Ćirila 1969; 500. obljetnicu štampanja prve glagoljske

¹⁴ *Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes. Recensuerunt et illustraverunt Franciscus Grivec (Pars I, II et IV) et Franciscus Tomšič (Pars III), Radovi Staroslavenskog instituta*, knj. 4, Zagreb 1960, str. 275.

¹⁵ M. Pantelić, *Glagoljski kodeksi Bartola Kravca*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 5, Zagreb 1964, 5—98.

¹⁶ V. Mošin, *Ćirilski rukopisi i pisma Nacionalne sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 5, Zagreb 1964, 163—233.

¹⁷ J. Kolanović, *Glagoljski rukopisi i isprave u Arhivu Hrvatske*, Slovo 32—33, Zagreb 1983, 131—191.

¹⁸ J. Tandarić, *Hrvatskoglagoljski ritual*, Slovo 30, Zagreb 1980, 17—87.

¹⁹ *Missale Hervoiae Ducis spalatensis croatico-glagoliticum. Facsimil + Transcriptio et Commentarium*. Editionem curaverunt Biserka Grabar, Anica Nazor, Marija Pantelić sub redactione Vjekoslav Štefanić, Zagreb — Ljubljana — Graz 1973.

²⁰ *II. Novljanski brevijar. Hrvatskoglagoljski rukopis iz 1495. Župni arhiv Novi Vinodolski. Fototipsko izdanje. Uvod. Bibliografija*. Marija Pantelić — Anica Nazor, Zagreb 1977, XXV + 500 1.

knjige — *Misala* iz 1483. i 1100. obljetnicu Metodijeve smrti 1985. i u svojem časopisu *Slovo* objavio referate s tih znanstvenih skupova²¹. Institut je sudjelovao u organizaciji dviju velikih izložbi o pisemnosti: *Zagreb — riznica glagoljice* 1978. (priređena u povodu međunarodnog slavističkog kongresa²² i *Pisana riječ u Hrvatskoj* 1985.

Što se tiče jezičnih istraživanja, o kojima treba nešto više reći u povodu obilježavanja 40. obljetnice Instituta za jezik, ističemo da se ta istraživanja u Staroslavenskom institutu obavljaju od samoga početka. Dapače — jednim od najprećih znanstvenih zadataka Staroslavenskog instituta smatrao je njegov utemeljitelj msgr. Svetozar Ritig izradu *Staroslavenskog rječnika hrvatske redakcije*. Početkom 1950. dakle u razdoblju obnovljene Staroslavenske akademije, pisao je msgr. Ritig: »...pod vodstvom prof. Hamma izrađuju (suradnici, op. A. N.) Staroslavenski rječnik hrvatske redakcije kako je u 13. i 14. stoljeću vladao u našim bogoslužnim knjigama i glagoljskim zakonicima i poveljama onoga vremena. Taj rječnik bio bi najpotrebniji priručnik od desetak tisuća riječi staroslavenskog srednjovječnoga jezika, koji nam je svim tako nužan za čitanje naših drevnih spomenika«. Ekscerpirana je građa iz prvog tiskanog glagoljskog *Misala* iz 1483, iz tiskanog *Baromićeva brevirajara* iz 1493. i (komparativno) iz rukopisnog *Novakova misala* iz 1368. Stoga je Staroslavenski institut pozdravio i praktično podržao inicijativu IV. međunarodnog kongresa slavista u Moskvi 1958. da se pristupi izradi *Rječnika crkvenoslavenskog jezika* svih redakcija. Ekscerpiranje je započelo već 1959. god. na novim načelima: metodološki ono se nadovezalo na rad praške redakcije *Slovníka jazyka staroslověnského*, jer redakcijski rječnici treba da budu prirodan nastavak *Slovníka*. U toj općeslavenskoj akciji Staroslavenski institut preuzeo je izradu rječnika hrvatske redakcije.

Odmah na početku valjalo je riješiti pitanje izvora, tj. odrediti kronološke okvire u kojima je hrvatska redakcija crkvenoslavenskoga jezika funkcionirala i konkretne tekstove u kojima se ona ogleda. Prve pisane potvrde potječu iz 12. st.: *Bečki listići*, *Grškovićeve apostol* i *Mihanovićeve apostol*, a posljednje u 16. st., zapravo iz god. 1561. kada je tiskan (u Veneciji) *Brozićeve brevijar*. Poslije *Brozićeva brevijara* u Hrvatskoj sve do konca 19. st. gotovo da nema tekstova na hrvatskocrkvenoslavenskom jeziku: u 17. st. Rafael Levaković počeo je s rusifikacijom hrvatskih glagoljskih liturgijskih knjiga; u 18. st. još dosljedniju rusifikaciju proizvodio je Matej Karaman; takoa se situacija produžila do 1893. godine kada je Dragutin Parčić priredio i tiskao glagoljski *Misal*, eliminirao rusizme i tekst prilagodio starijim glagoljskim tekstovima.

²¹ V. *Slovo* 21, Zagreb 1971; *Slovo* 34, Zagreb 1984; *Slovo* 36, Zagreb 1986; *Slovo* 37, Zagreb 1987; *Slovo* 38, Zagreb 1988. i Zbornik radova: *Tisuću i sto godina od smrti Metodijeve. Cirilometodsko kulturno-književno nasljeđe u Hrvata*, Zagreb 1986—1988 (članci s Metodijeve simpozija iz Slova 36, 37 i 38).

²² Uz izložbu izašao je katalog A. Nazor, *Zagreb — riznica glagoljice* Zagreb 1978, 82 + 58 sl.

U spomenutom kronološkom okviru na crkvenoslavenskom jeziku pisani su svi glagoljski liturgijski i biblijski tekstovi. Stoga misali, brevijari i psaltiri kao zbirke biblijskih čitanja i kao osnovne liturgijske knjige ulaze u korpus izvora za *Rječnik*. Crkvenoslavenskih tekstova ima i izvan liturgijskih knjiga — ponajviše u glagoljskim zbornicima, koji su, kao i svi zbornici, raznorodni po sastavu, dakle po sadržaju i jeziku. Stoga su crkvenoslavenski prilozi iz glagoljskih zbornika i drugih neliturgijskih tekstova ušli u korpus izvora za *Rječnik*. Ekscerpiran je reprezentativan korpus od šezdesetak hrvatskoglagoljskih izvora u kronološkom slijedu od 12. do 16. st. — fragmenata i cjelovitih kodeksa: misala, brevijara, psaltira i zbornika. Ove je godine — trideset godina poslije inicijative — ušao u tisak prvi svezak s dijelom građe slova A.

Rječnik je enciklopedijskog tipa — s hrvatskokrkvenoslavenskom natuknicom u staroj ćirilici s tumačenjem na hrvatskom i engleskom jeziku, s paralelnim grčkim i latinskim oblicima, sa svim stvarnim i prenesenim značenjima, značenjskim nijansama, s kontekstualnom dokumentacijom, bilježenjem grafijskih i fonetskih varijanata.

U Staroslavenskom se institutu priprema gramatika crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije. U *Slovu* je objavljeno više priloga o tom jeziku²³ i o crkvenoslavenskoj jezičnoj normi u hrvatskoglagoljskom ritualu²⁴.

U obnovljenoj Staroslavenskoj akademiji poslovi su se obavljali većinom na bazi vanjske suradnje. U ovome času Staroslavenski zavod ima trinaest znanstvenih radnika, bibliotekara, tajnika, tri suradnika na zajedničkim poslovima računovodstva Instituta za filologiju i folkloristiku i domaćicu. U četrdesetgodišnjem razdoblju svojega postojanja (1948—1988) u stalnom radnom odnosu bili su ovi znanstveni radnici (navodima kronološkim redom): dr. Svetozar Ritig (1948 — † 21. VII. 1961), dr. Marija Pantelić (1. XII. 1949—31. XII. 1987), prof. Nevenka Linarić (1. IX. 1954—† 6. XI. 1976), dr. Biserka Grabar (1. VI. 1960—† 29. VIII. 1986), dr. Anica Nazor (od 1. VI. 1962), dr. h. c. Vjekoslav Štefanić (1. X. 1962—31. X. 1967), mr. Ivana Mulc (od 1. III. 1963), dr. Josip Bratulić (1. V. 1963—30. VI. 1977), dr. Ivanka Petrović (od 1. III. 1964), dr. Ksenija Režić (10. I. 1972—19. XI. 1985), mr. Ivan Bakmaz (od 1. X. 1973), dr. Olga Nedeljko-
vić (1. X. 1973—30. IX. 1975), dr. Josip Tandarić (15. XII. 1973—† 23. I. 1986), mr. Marija Klenovar (od 16. XII. 1976), dr. Marica Čunčić (od 1. VI. 1977), dr. Alojz Jembrih (1. IV. 1978—31. III. 1980), mr. Jasna Vince Marinac (od 1. IV. 1978), dr. Milan Mihaljević (od 16. IV. 1979), prof. Anica Vlašić-Anić (od 1. VI. 1981), mr. Antonija Zaradija (od 5. XII. 1983), prof. Vjera Lopina (od 1. IV. 1985), prof. Vesna Stipčević (od 6. I. 1986), prof. Marinka Šimić (od 2. VI. 1986). Biblioteku su vodili: prof. Štefanija

²³ J. Hamm, *Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika*, Slovo 13, Zagreb 1963, 43—67; *Ruska redakcija u glagoljskim spomenicima*, Slovo 21, Zagreb 1971, 213—222; A. Nazor, *Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima*, Slovo 13, Zagreb 1963, 68—86.

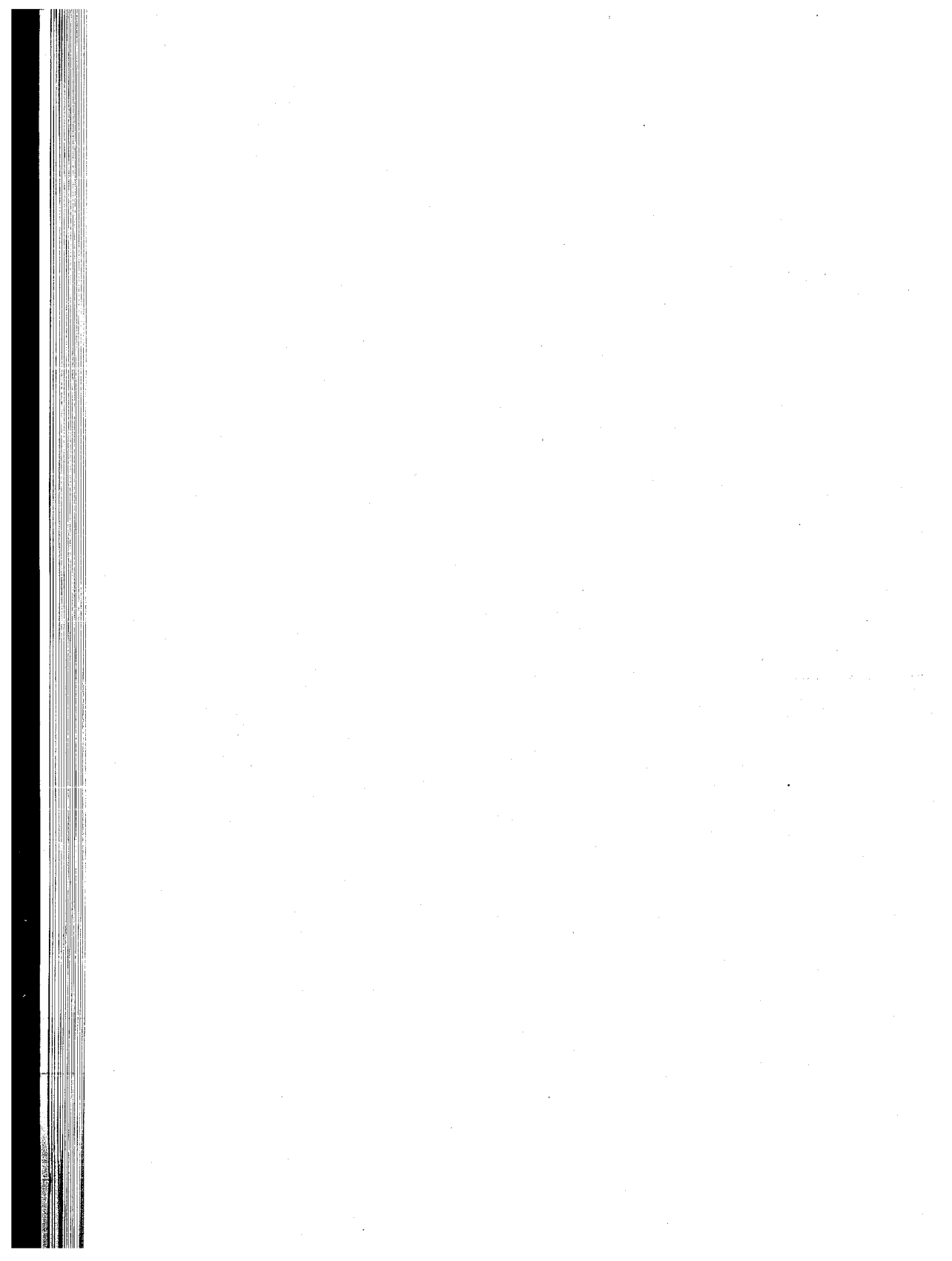
²⁴ J. Tandarić, *Crkvenoslavenska jezična norma u hrvatskoglagoljskom ritualu*, Slovo 32—33, Zagreb 1983, 53—83.

Caratan (9. IX. 1950—1. X. 1973), mr. Ivan Bakmaz (1. X. 1973—3. I. 1978), prof. Zlata Majer (od 4. I. 1978). Tajnici: dr. Josip Ritig (1. VI. 1952—15. IX. 1973), Josip Milić (od 1. X. 1973). Radnici u računovodstvu: Marija Beroš (1. VII. 1957—30. XII. 1980), Antoaneta Harfman (od 1. VII. 1977), Katica Balić (od 10. II. 1978), Javorka Bibica (od 6. V. 1981). Domaćica: Jelena Jurašinović (od 1. III. 1973).

Naposljetku želimo istaknuti da se u Staroslavenskom institutu nje-guju kolegijalni, skladni i korektni odnosi i da je stvorena poticajna i stvaralačka atmosfera. Vlastitim snagama u Institutu se uređuju, lektori-razaju i korigiraju sva izdanja — redovna i posebna, a od 1978. suradnici na vlastitom stroju slažu časopis *Slovo*, koje zbog težine sloga i ograničenih financijskih sredstava drugačije ne bi moglo izlaziti. U Staroslavenskom institutu slaže se *Rječnik crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije* na kompjutoru, za koji su suradnici sami izradili programe i složili dio slova A. S kongresa, simpozija, znanstvenih sastanaka, studijskih boravaka suradnici uvijek donose knjige za biblioteku, poklanjaju i ostavljaju vlastite primjerke. Svetozar Ritig poklonio je Staroslavenskom institutu svoju bogatu biblioteku; Vjekoslav Štefanić uz biblioteku ostavio je dio vlastitog namještaja; Josip Hamm uz knjige donosio je redovito mikrofilmove glagoljskih rukopisa i tiskanih knjiga i znanstvenu opremu; Marica Čunčić pribavila je kompjutor, itd., itd.

Oko svojih projekata i izdanja Staroslavenski je institut okupio vanjske suradnike — domaće i strane, koji su umnogome pridonijeli razvoju Instituta. Spominjem akademika Josipa Hamma sa Zagrebačkog (potom Bečkog) sveučilišta, koji je jedan od utemeljitelja Instituta i urednik prvih brojeva *Slova*. Profesori: Eduard Hercigonja, Radoslav Katičić i Stjepan Damjanović surađuju u izdanjima i svojim mentorstvom pomažu mlađim suradnicima u postizanju akademskih stupnjeva. Prof. Václav Mareš iz Beča i prof. Zoe Hauptová iz Praga angažirali su se u redigiranju građe crkvenoslavenskog Rječnika. Profesori: Vinko Žganec, Stjepan Stepanov i Jerko Bezić, poznati etnomuzikolozi, snimali su i obrađivali glagoljaško pjevanje. Branko Fučić gotovo od početaka surađuje sa Staroslavenskim institutom. U *Slovu* je objavio mnoga svoja otkrića glagoljskih natpisa.

Svima koji su svojim radom i sposobnostima pridonijeli napretku Staroslavenskog instituta i ostvarivanjem njegovih planova i programa u svoje ime i u ime suradnika Staroslavenskog instituta izražavam zahvalnost, a kolegama Zavoda za jezik, s kojima u zajedničkom Institutu za filologiju i folkloristiku surađujemo već deset godina — čestitam četrdesetu obljetnicu postojanja i želim zadovoljstvo i uspjeh u radu i sreću u osobnom životu.

Josip Baotić

Institut za jezik, Sarajevo

RAD INSTITUTA ZA JEZIK U SARAJEVU

Institut za jezik u Sarajevu najmlađi je među institutima za srpsko-hrvatski, odnosno hrvatskosrpski jezik u našoj zemlji. Osnovan je krajem 1972, a sa radom je počeo 1973. godine. To vrijeme, kao što znamo, je vrijeme u kome je problematika standardnog hrvatskosrpskog jezika bila predmet povećanog interesovanja ne samo lingvista, nego i šire društvene javnosti. Kod prvih takav interes pobudio je prodor lingvističkih ideja iz svjetske nauke o jeziku i pokušaj implementacije tih ideja u serbokroati- stici, kod drugih različitost pristupa lingvista standardnom srpskohrvat- skom jeziku i želja da ti različiti pristupi ne dovedu u pitanje njegovu efikasnost na komunikativnom planu na području koje srpskohrvatski jezik kao dijasistem pokriva.

Pominjanje godina, odnosno isticanje šta je karakteriziralo lingvistiku tog vremena značajno je toliko koliko su to činjenice koje pomažu ne samo da svatimo potrebu rađanja još jednog instituta u oblasti serbo- kroatistike, nego i da nam budu razumljivi i bliži njegovi zadaci i ciljevi. Naime, to vrijeme je potrebu za većim angažovanjem na intenzivnom i osmišljenom naučnom elaboriranju jezičke problematike učinilo očevidnom u svim našim sredinama. Lingvisti su to isticali kao činjenicu koja se više ne može prenebregavati, a društveni subjekti prihvatili kao zahtjev o koji se ne smije oglašivati. U BiH rezultat je bio — osnivanje instituta za jezik.

U raspravama o standardnom jeziku i jezičkoj politici, koje su tih godina vođene u Bosni i Hercegovini, iskristalizirani su — a u Zaključci- ma Simpozijuma o jezičkoj toleranciji i dokumentima društveno-političkih organizacija i jasno formulisani — stavovi koji su predstavljali osnovu i okvire za cjelokupnu djelatnost Instituta. Zakonom o Institutu oni su konkretizirani kao zadaci:

- proučavanje savremenog srpskohrvatskog — hrvatskosrpskog je- zika, posebno u BiH, primjenjujući rezultate lingvističke nauke u zemlji i svijetu;
- podizanje i jačanje lingvističkog kadra u SR BiH;
- pružanje pomoći organizacijama udruženog rada u oblasti vaspit- tanja i obrazovanja, kulture i drugih djelatnosti, te širenje jezičke kulture;
- organizovanje naučnih skupova i ostvarivanje saradnje sa srodnim naučnim i drugim organizacijama u zemlji i inostranstvu.

Iako su svi pobrojani zadaci trajni zadaci Instituta i zajedno određuju njegov profil, jasno je da je prvi od njih, proučavanje savremenog hs./sh. jezika osnovni i najznačajniji. Takvo mjesto određeno mu je eksplicitno u Programskoj orijentaciji Instituta, u kojoj stoji da izvršavanje zadataka Instituta u cjelini »podrazumijeva dugotrajan, postupan i svestran naučno-istraživački rad«, jer se samo na rezultatima takvog rada mogu »predlagati rješenja za primjenu standardnog jezika«, odnosno oživotvoriti koncept književnojezičke politike u BiH.

Korpus naučnoistraživačkog rada bili su i ostali bosansko-hercegovački govori i bosanskohercegovačko književnojezičko nasljeđe, ali samo kao segment zajedničkog hrvatskosrpskog, odnosno srpskohrvatskog jezika. Naime, konceptom književnojezičke politike u BiH afirmisan je stav da je hrvatskosrpski, odnosno srpskohrvatski književni jezik jedan jezik bez obzira na različitosti i varijantne razlike. To opredjeljenje akceptirano je u svim istraživačkim projektima Instituta bilo da se korpus proširivao na cijelo srpskohrvatsko jezičko područje, bilo da su utvrđivane relacije između onog što je zabilježeno na bosanskohercegovačkom području i onog što je registrovano na drugim područjima zajedničkog jezika. Više od toga i pored nastojanja Instituta da se eliminiraju slabosti ovakvog rada, a one su u neravnomjernoj zastupljenosti korpusa sa i izvan bosanskohercegovačkog područja, kad se korpus proteže na cijelo jezičko područje, te u neujednačenom osvjetljavanju materije, kada se povlače paralele sa onim što je rađeno u drugim sredinama, nije ostvareno. Institut nije bio dovoljno razvijen da istraživanja zasnuje na korpusu sa cijelog srpskohrvatskog područja, a međuinstitutska saradnja, kao što nam je poznato, ni do danas nije ostvarena u oblasti naučnoistraživačkog rada, a to je jedini put da se ostvare sistematski istraživački projekti.

Iznesenog da se zaključiti da je naučnoistraživački rad u Institutu za jezik u Sarajevu vezan za osvjetljavanje standardnog hrvatskosrpskog jezika u Bosni i Hercegovini. U prethodnim godinama osvjetljavani su problemi koji su se sa stanovišta bosanskohercegovačkih potreba činili najaktuelnijim: a) ijekavski standard, b) terminološka sinonimija i c) pravopisna norma, i to na korpusu sa cijelog srpskohrvatskog jezičkog područja, te istraživanja struktura jezika a) bh. pisaca s kraja XIX i početka XX stoljeća, b) štampe u Bosni i Hercegovini pisane ćirilicom i latinicom do 1918. godine, c) organskih idioma srpskohrvatskog jezika na bosanskohercegovačkom prostoru. Rezultati tog rada učinjeni su dostupnim stručnoj i naučnoj javnosti objavljivanjem u publikacijama Instituta, te nema potrebe da se na ovom skupu, s obzirom na sastav sudionika, posebno komentiraju. Mislimo da je cjelishodnije taj prostor i vrijeme posvetiti onome što se danas radi u Institutu, kako se radi i šta se očekuje kao krajnji rezultat i s kojim ciljem, jer je to za nas u Institutu značajnije, za većinu učesnika ovog skupa informativnije, a za sve aktuelnije.

Naučnoistraživački rad u Institutu danas usmjeren je ka ostvarivanju strateških ciljeva nauke Bosne i Hercegovine u oblasti lingvistike, tačnije dvaju zadataka tih ciljeva: a) opisu standardnojezičkog izraza hrvatskosrpskog jezika u Bosni i Hercegovini, i b) sintetičkom opisu organs-

kih idioma na kojima je izrastao taj izraz. U toku je realizacija prve faze makroprojekta Standardnojezički izraz srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezika u BiH, koji pokriva dvije tematske oblasti: a) Jezik bosanskohercegovačkih pisaca XX stoljeća i b) narodne govore u Bosni i Hercegovini.

Izdvajanje ovih zadataka nad ostalim u lingvistici Bosne i Hercegovine rezultat je saznanja da je jezička, a posebno standardnojezička situacija u našoj republici nedovoljno istražena i da se na tom planu uveliko zaostaje za drugim sociokulturnim sredinama hrvatskosrpskog jezika. Posljedice tog zaostajanja, nepostojanje valjanih opisa naše jezičke situacije, ispoljile su se najdrastičnije u interpretacijama standardnojezičke situacije u Bosni i Hercegovini kao produkta prožimanja dviju varijanata, s jedne strane, i neadekvatne zastupljenosti specifičnosti tog izraza u zajedničkoj normi, s druge strane. I jedno i drugo ugrožavalo je naše standardnojezičko zajedništvo.

Istraživanja naznačena kao Jezik bosanskohercegovačkih pisaca XX vijeka predstavljaju organski skup naučnih programa usmjerenih tako da se ova složena materija osvijetli sa fonološko-morfološkog, leksičkog i sintaksičkog aspekta u razmjerama koje će omogućiti potpuno sagledavanje standardnojezičkog izraza u mediju književne riječi u našoj republici. Da bi se to ostvarilo, formiran je reprezentativan korpus od preko 25.000 stranica teksta 149 autora u svim književnim rodovima — od pripovijedaka i romana do dramske književnosti, putopisne i memoraske proze, esejistike, književne kritike, istorije književnosti i poezije.

Rad na realizaciji ovog projekta traje već drugu godinu i odvija se na deset tema: 1) Fonološke osobine u jeziku bh. pisaca XX vijeka sa stanovišta njihove dijalekatske pripadnosti i književnojezičkih tradicija; 2) Morfološka problematika u djelima..., 3) Fonostilističke i morfostilističke osobine u djelima..., 4) Leksički sinonimi u djelima..., 5) Sinonimni tvorbeni modeli u djelima..., 6) Orientalizmi u djelima..., 7) Sintaksa proste rečenice u djelima..., 8) Sintaksa složene rečenice..., 9) Sintaksa glagolskih oblika... i 10) Sintaksa padežnih oblika.. Nosioci ovog makroprojekta poznati su lingvisti iz Bosne i Hercegovine okupljeni u Institutu i na Filozofskom fakultetu kao nosiocima istraživanja, metodologija rada zasnovana je na tekovinama savremene lingvističke misli kod nas i u svijetu i nadati se da će krajnji rezultati pružiti nužnu osnovu ne samo za analize funkcioniranja zajedničkog standardnog jezika u sferi književnosti, nego i za mjerodavnu interpretaciju standardnojezičkog izraza srpskohrvatskog jezika u Bosni i Hercegovini, bez obzira na to što je lingvistička nauka novijeg vremena ispravila neke zablude u poimanju standardnog jezika i što se jezik pisaca ili jezik književnih djela ne može izjednačiti sa standardnim jezikom. Jezik pisaca se, naime, njemu najviše približava svojom funkcionalnom polivalentnošću, strukturom i supstancijom, drugim riječima predstavlja njegovu okosnicu.

Program je dobio pozitivnu ocjenu na naučnom kolokviju u ANUBiH od stručnjaka iz svih sredina srpskohrvatskog govornog područja. Istina, iznesena je više kao želja nego kao slabost programa potreba da se takav

zahvat ostvari na korpusu proširenom djelima pisaca iz drugih sredina bar u onim temama koje će rezultirati radovima šire upotrebne vrijednosti — rječnicima sinonima i orijentalizama. I sami smo bili svjesni značaja korpusa za izvođenje sudova sa pretenzijama njihovog protezanja na hrvatskosrpski jezik kao cjelinu, posebno nedostatka leksikografskih radova ograničenih korpusom. Pokušali smo da te teme iz regionalnih okvira izvedemo na nivo jezika kao cjeline ispitivanjem mogućnosti da se realizuju u međuinstitutskoj saradnji. Ideja je načelno prihvaćena, ali na putu njene realizacije ispriječilo se mnogo prepreka da bi se u ovom trenutku bilo optimista da će u dogledno vrijeme prerasti u projekat.

Istraživanja narodnih govora u Bosni i Hercegovini osmišljeno i sistematski, te na cijelom području, dakle, drugačije nego ostala istraživanja, koja je karakterisala fragmentarnost, započela su već prvih godina poslije osnivanja Instituta u okviru projekta Bosansko-hercegovački dijalekatski kompleks. Do danas je, prema jedinstvenom Upitniku sa preko 2.000 pitanja, prikupljena, obrađena i većim dijelom objavljivanjem u vidu pregleda jezičkih osobina pojedinih područja učinjena dostupnom.

U okviru projekta Standardnojezički izraz srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezika u BiH prošle godine pristupilo se izradi sintetičke monografije o bosansko-hercegovačkim govorima s ciljem da i rezultati tog rada, indirektno svakako, posluže i stabilizaciji standardnojezičke norme pružanjem, prije svega, elementarnih informacija o tome što je leksički, fonetski, morfološki ili tvorbeno-sintaksički običnije i više u upotrebi u usmenom izrazu. Naime, i pored autonomnog karaktera standardnog jezika, naša standardnojezička norma nije prekinula svaku vezu sa dijalekatskom bazom i još uvijek se može, a mi mislimo i mora, u nekim slučajevima i na nju osloniti. Svakako da će doprinos rezultata ovog rada biti najveći našoj dijalektologiji, a možda značajniji i nekim drugim oblastima, kulturnoj i jezičkoj istoriji naroda na ovom tlu, naprimjer.

I u ovaj posao, kao i prethodno pomenuti, uključeni su u podjednakom omjeru kadrovi iz Instituta i sa strane, kvalifikovani da ga uspješno privedu kraju u predviđenom roku — do polovine 1991. godine.

Pomenute tematske oblasti čine okosnicu naučnoistraživačkog rada i pored njih zaslužuje da se posebno istakne još jedan projekat — Srpskohrvatska naučna geografska terminologija, koji je interdisciplinarnog karaktera i čiji će rezultat biti rječnik termina sa studijom iz ove problematike, a koji se upravo ovih dana privodi kraju. Svi ostali istraživački programi u funkciji su stručnog razvoja saradnika, te ih ovom prilikom nećemo posebno izdvajati.

Uz rečeno o istraživačkom radu u Institutu za jezik u Sarajevu, potrebno je istaći i sljedeće. U ovom trenutku to nije rad samo stalno zaposlenih saradnika Instituta, nego, sa izuzetkom istraživačkih programa Komisije za lingvistička istraživanja ANUBiH, sav institucionalno organiziran rad bosanskohercegovačkih lingvista. Institut koordinira ovaj rad u cjelini, najvećim dijelom nosi ga njegovih 14 stalnih i 7 spoljnih saradnika, a jedan dio je prenesen na Filozofski fakultet i 9 njegovih saradnika.

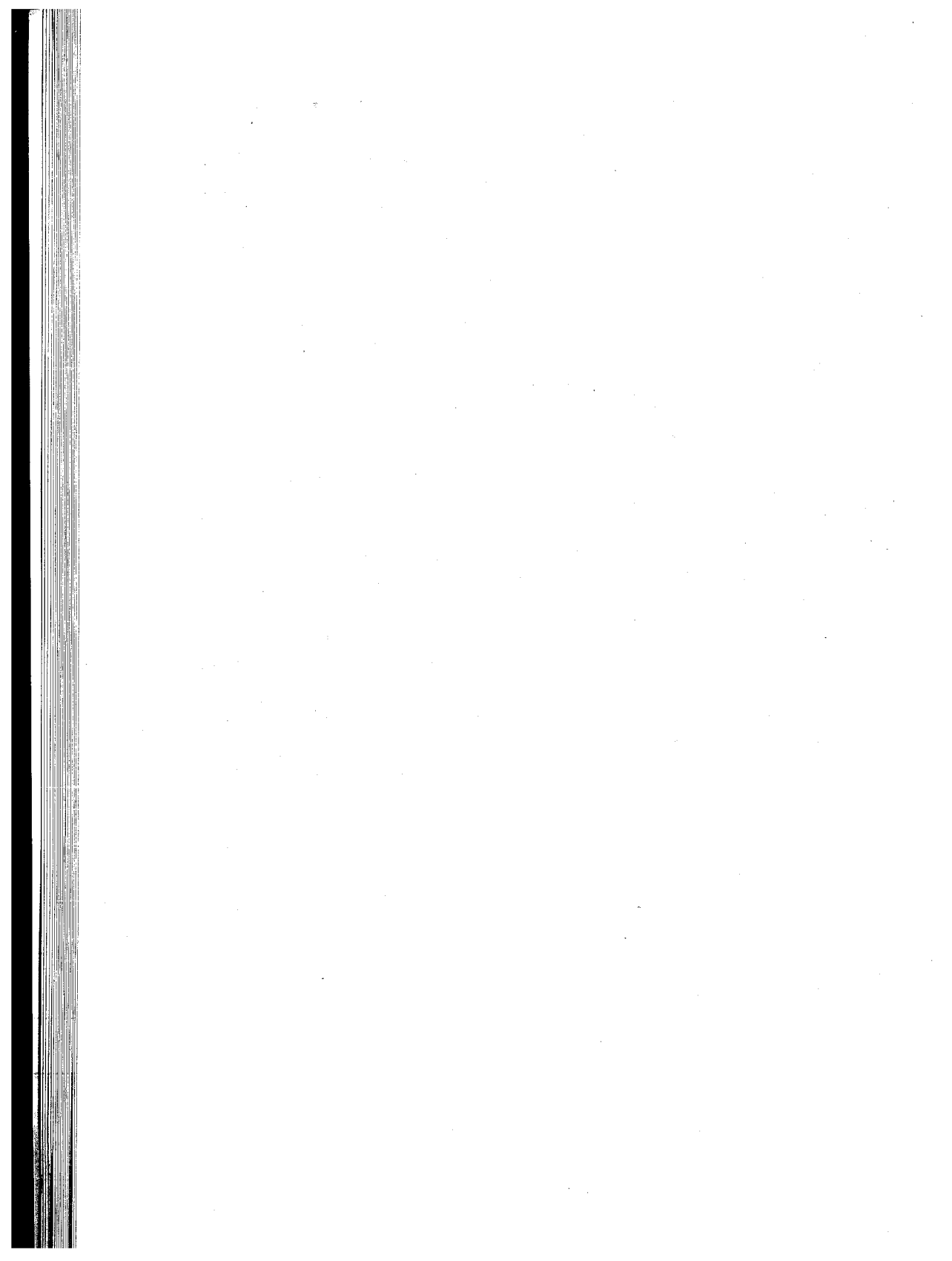
Ovaj podatak govori o još jednoj karakteristici Instituta — on je otvorena institucija za lingviste iz Bosne i Hercegovine, ali i izvan nje, koji su spremni da se uključe u realizaciju zadataka utvrđenih u institutu ili izvan njega kao potreba i interes društva a prihvaćenih i materijalno podržanih u SIZ-u nauke.

Djelatnost Instituta šira je od naučnoistraživačkog rada i u programima Instituta ona obuhvata još: a) praćenje ostvarivanja i tumačenje književnojezičke politike; b) podizanje nivoa lingvističkog obrazovanja; c) usavršavanje kadra i kadrovski razvoj Instituta; d) pripremanje naučnih i stručnih skupova; e) pripremanje i publikovanje rezultata vlastitog rada i f) saradnju sa drugim institucijama.

Nema potrebe, a nije ni prilika, da se o svim ovim oblicima posebno govori. Zato ću izdvojiti samo jedan vid ispoljavanja te aktivnosti.

a) U okviru zadataka na podizanju nivoa lingvističkog obrazovanja pokrenuta je tribina Sarajevski lingvistički razgovori — SALK. Sa oscilacijama u radu, ona se održala do današnjeg dana vršeći svoju primarnu funkciju — posredovanja auditoriju rezultata vlastitog rada, viđenja aktuelnih problema u serbokroatistici lingvističkoj nauci, te zbližavanju ljudi i približavanju mišljenja. Do danas su na ovoj tribini nastupila skoro sva poznatija imena serbokroatistike iz svih naših sredina, ali i iz inostranstva. Dosta su dala našoj sredini, a mi mislimo da su nešto nosila i iz naše — duh tolerantnosti u diskusijama i našu želju da takvi susreti budu češći i ne samo u našoj sredini.

Izdvojio sam ovaj detalj iz djelatnosti Instituta za jezik u Sarajevu zbog toga što mi kao najmlađi među bratskim institutima više od njih osjećamo potrebu za takvim kontaktima, i što mislimo da te potrebe postoje i kad ih ne osjećamo.

Drago Ćupić

Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd

LINGVISTIČKA ISTRAŽIVANJA U INSTITUTU ZA SRPSKOHRVATSKI JEZIK U BEOGRADU

Serbokroatistička istraživanja u SR Srbiji odvijaju se u nekoliko institucija: na filološkim odnosno filozofskim fakultetima u Beogradu, Novom Sadu i Prištini, u posljednje vrijeme i u Nišu, u Institutu za srpskohrvatski jezik i Institutu za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora u Beogradu, u Slavističkom institutu u Prištini, te u akademijama nauka i umjetnosti. Istraživanja se odvijaju kroz projekte, kao i kroz nastavno-naučni i individualni rad stručnjaka u akademijama, institutima i na fakultetima. Sva ta djelatnost podstaknuta je nizom lingvističkih publikacija, koje u cjelini omogućavaju blagovremeno publikovanje istraživačkih rezultata¹. Najveći dio istraživanja finansira se preko Republičke zajednice nauke, pokrajinskih i osnovnih zajednica nauke, te dijelom zajednica obrazovanja koje finansiraju visoko školstvo.

Budući da je zadatak ovog skupa razmatranje djelatnosti nacionalnih instituta za jezik, u izlaganju ćemo se osvrnuti na ono što se radi u Institutu za srpskohrvatski jezik u Beogradu

Institut za srpskohrvatski jezik u Beogradu nastao je iz Leksikografskog odseka Srpske akademije nauka i umetnosti, koji je formiran još krajem prošlog vijeka i koji je kao odsjek postojao sve do 1947. godine, kada je, posebno zalaganjem tadašnjeg predsjednika SANU prof. Aleksandra Belića, prerastao u Institut. Profesor Belić je bio i prvi njegov direktor, i na toj funkciji je ostao sve do smrti 1960. godine.

Prvi zadatak Instituta bio je da nastavi rad Leksikografskog odseka SANU, tj. da radi na *Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (kasnije popularno nazvanog Rečnik SANU), na kojemu je rad otpočeo krajem prošlog stoljeća. Uz ovaj zadatak Institut je prihvatio i tri lingvističke publikacije koje su već imale zavidnu tradiciju: *Srpski*

¹ Pominjemo samo neke od tih publikacija: *Srpski dijalektološki zbornik*, izdavači SANU i Institut za srpskohrvatski jezik u Beogradu, *Južnoslovenski filolog*, izd. Institut za srpskohrvatski jezik u Beogradu, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, izd. Filološki fakultet u Beogradu, *Naš jezik*, izd. Institut za srpskohrvatski jezik u Beogradu, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, izd. Matica srpska u Novom Sadu, *Prilozi proučavanju jezika*, izd. Katedra za južnoslovenske jezike Filozofskog fakuleta u Novom Sadu.

dijalektološki zbornik (SDZb), *Južnoslovenski filolog (JF)* i *Naš jezik (Nj)* i formirao ih kao tri projekta, koji su obuhvatili južnoslovensku filologiju i lingvistiku, srpskohrvatsku dijalektologiju i savremeni srpskohrvatski jezik, njegovu normu i kulturu. Time se krug djelatnosti Instituta proširio mimo leksikografije, tj. obuhvatio je lingvistička istraživanja u širem smislu. Prije 13 godina u Institutu je formiran i Staroslovenski odsjek, sa zadatkom da izučava stare srpske spomenike, odnosno spomenike stare srpske pismenosti i crkvenoslovenskog jezika, te da radi na izradi rječnika crkvenoslovenskog jezika srpske redakcije. Početkom 1983. godine SANU i Institut zasnovali su, u Institutu, novi projekat — Etimološki rečnik srpskohrvatskog jezika.

Tako se danas osnovna djelatnost Instituta odvija u okvirima šest navedenih projekata, od kojih su, kako smo vidjeli, tri leksikografska a tri lingvistička u užem smislu, sa pratećim časopisima, odnosno godišnjacima.

Ukratko ćemo se osvrnuti na sadržaje ovih projekata.

1. Kako smo istakli, *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* kao projekat zasnovan je još krajem prošlog stoljeća, kada je 1888. godine Stojan Novaković podnio akademsku besjedu *Srpska kraljevska akademija i negovanje jezika srpskog* (Glas SKA X, 1888, 1—87). Projekat je predvidio izradu rječnika narodnog i književnog jezika, kojim bi se obuhvatila srpskohrvatska leksika od početka 19. vijeka pa dalje. Iz nacрта projekta bilo je vidno da se radi o svojevrsnom nastavku rada na *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU, koji je u istorijskom slijedu obuhvatio srpskohrvatsku leksiku od prvih pisanih spomenika do kraja 19. stoljeća (a desilo se da je zašao i u naše dane).

Sve do 1947. godine rad na ovome projektu obuhvatao je prikupljanje građe iz narodnih govora i ekscerpciju leksike iz literature srpskohrvatskog jezika u cjelini. To je dovoljno jasno ilustrovano u I tomu Rečnika, štampanom 1959. godine, pa se na njemu nećemo zadržavati.

Kao što je poznato, do danas je štampano 13 tomova ovog djela, u kojima je obuhvaćeno oko 180.000 riječi (do riječi *naklapuša*). Prema sadašnjim saznanjima, Rečnik bi trebalo da ima oko 30 redovnih tomova i tri do četiri dopunska, i kada bude završen, u takvoj projekciji — mogao bi da ima oko 450.000 odrednica, naravno — i mnogo više značenja. Građa Rečnika sada raspoláže fondom od oko 6 miliona listića. Dopunska građa se prikuplja od prije 7—8 godina i obuhvata narodne govore i literaturu nastalu od početka pedesetih godina ovoga vijeka, kada je ekscerpcija bila stala. Time se obezbjeđuje da se građa obnavlja aktuelnom živom riječju i izbjegava se opasnost od prerastanja Rečnika u istorijski. Naravno, u obnavljanju građe ima dosta teškoća, kako u ekscerpciji (naročito zbog nemogućnosti nabavke određene literature iz pedesetih i šezdesetih godina), tako i u prikupljanju leksike iz narodnih govora. Uz pomoć koje su nam u tom smislu do sada pružale kolege Zavoda za jezik iz Zagreba, neka i ovo bude apel za nastavljjanje te pomoći, osobito u prikupljanju nove narodne leksike. (Napominjemo da su osnovne teškoće u prikupljanju

nju narodne leksike u nedostatku kadra koji bi se kvalifikovano bavio ovim poslom.)

Na ovom projektu angažovano je postojano nešto više od dvadesetak saradnika. Na njemu su radili naši istaknuti lingvisti², i može se reći da je u njegovim okvirima, osobito od 1947. godine, formirana cijela jedna leksikografska škola, koja je poznata kao beogradska leksikografska škola. U posljednjih neoliko godina kadar se obezbjeđuje uglavnom sistemom stipendiranja poslijediplomaca i njihovom sistematskom obukom u toku studija na trećem stepenu i kasnije kroz pripravnčki, i dalji, rad. To omogućava sukcesivno obezbjeđivanje novih kvalifikovanih saradnika na projektu, ali, na žalost, ne više od tzv. proste reprodukcija, jer se na serbokroatistiku orijentiše malo najboljih đaka i studenata. Sadašnji priliv kadra predstavlja ne više od minimuma saradnika za sadašnji ritam izrade jednog toma Rečnika u roku od dvije do dvije i po godine.

Glavna stručna pitanja izrade Rečnika uglavnom su riješena. No, kako se radi o leksikografskom djelu koje treba da predstavi ne samo leksiku jezika, već i skoro sav njegov gramatički stroj, njegovu sintaksu i semantiku njegovog vokabulara, na teškoće se svakodnevno nailazi. Uz to, želi se da se u odgovarajućoj srazmjeri zastupi i narodna i književna leksika, kao i u određenoj mjeri terminologija³, i u nekom smislu onomastika, itd., pa i u tim domenima iskrsavaju teškoće stručne i tehničke prirode. Jer — nije se, naravno, moguće opredijeliti za tezaurus kompletne leksike.

Nova leksika se obrađuju u skladu s mogućnostima njenog obuhvatanja prema ekscerpciji odnosno prikupljanju, ali se stalno javlja dio leksike koji mora čekati dopunske tomove (nije odlučeno da li će se prvi dopunski tomovi pojaviti, recimo, poslije izlaska iz štampe prve polovine tomova Rečnika u cjelini, ili će se čekati kompletna izrada. Vjerovatno će program diktirati soluciju da se dopunski tomovi rade poslije izrade posljednjeg »redovnog« toma).

Kako ovaj leksikografski projekat ne obuhvata samo izradu Rečnika Sanu, premda je on njegov osnovni sadržaj, to se u okviru njega odvijaju i drugi lingvistički poslovi i istraživanja. Možda su se početni rezultati tih poslova najbolje mogli uočiti na prvom jugoslovenskom skupu o leksikografiji i leksikologiji koji je održan upravo u Beogradu krajem 1980. godine (drugi skup je održan u Novom Sadu 1983. godine, treći u Sarajevu 1986, a za 1989. godinu je planiran četvrti — u Zagrebu. Sa prva tri skupa štampani su i zbornici i oni već predstavljaju solidnu leksikografsko-leksikološku literaturu na srpskohrvatskom jeziku).

2. Drugi leksikografski projekat Instituta je proučavanje starih srpskih pisanih spomenika i izrada *Rečnika crkvenoslovenskog jezika srpske redakcije*. Zasnivanje tog projekta rezultat je zajedničkih napora svih slovenskih zemalja, kao želja da se obradi opšteslovenski leksički fond sred-

² Vidi dalje u tekstu.

³ Iz četrdesetak terminoloških oblasti obrađuje se leksika koja je u upotrebi do nivoa srednjeg, gimnazijskog obrazovanja.

njovjekovnog perioda. Poznato je da se kod nas ova vrsta posla organizacije obavlja u Zagrebu (Institut »Svetozar Ritig«), u Skoplju, u Sarajevu i u Beogradu. U Beogradu, u Institutu, kako rekosmo, postoji odsjek za staroslovenistička istraživanja, u kojemu je angažovano 6 saradnika (jedan sa 1/3 radnog vremena), koji rade na identifikaciji jevanđeljskih i apostolskih tekstova srpske provenijencije, te na ekscerpciji leksičke građe iz njih. U dosadašnjem radu, pored drugih rezultata (npr., pripremljen je za štampu i štampan *Matičin apostol*, štampano je diplomatski-kritičko izdanje *Miroslavljeva jevanđelja*, naravno — u Institutu pripremljeno, u štampi je diplomatski-kritičko izdanje *Šišatovačkog apostola*, a objavljen je i cio niz rasprava i manjih radova o starim srpskim spomenicima, itd.), formirana je kartoteka obima od oko 250.000 listića, koji reprezentuju 16 jevanđelja i 4 apostola. To je već izvjesna osnova za početni leksikografski rad, a treba biti optimista i sredinom devedesetih godina očekivati i prvu, makar ogleđnu, svesku Rečnika.

3. Treći leksikografski projekat Instituta je *Etimološki rečnik srpsko-hrvatskog jezika*, koji su zasnovali Institut i SANU početkom 1983. godine, i na kojemu sada rade tri mlađa istraživača. Projekat predviđa izradu rječnika koji bi u osnovi pošao od Etimologijskog rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika Petra Skoka, i koji bi, naravno, pošao dalje od njega, diferencijalno i komplementarno, sa osobitim istraživanjima balkanske, slovenske, orijentalne i srodne leksike u srpskohrvatskom jeziku. Istina, fizionomija ovog rječnika sada se može samo nazirati, a ona će biti obilježena nivoom i kvalitetom etimološke škole koja se bude oko projekta razvijala. Do sada se kadar na ovom programu obučavao u Bezlajevom etimološkom projektu u Ljubljani, zatim u Krakovu, a u dva maha po nešto više od mjesec dana u Beogradu je boravio na obuci kadra urednik Praslovenskog slovnika iz Krakova dr Vjeslav Boris. U daljem programu je predviđen nastavak obuke saradnika u evropskim etimološkim centrima, i istočnim i zapadnim, pri čemu, to treba napomenuti, taj program diktiraju koliko sredstva toliko i lične i porodične mogućnosti saradnika.

Ne gajimo iluzije da će ovaj program biti jednostavno ostvarivati, ali se držimo stava da bez napora ne može biti ni rezultata. U prvim fazama rada vršimo rigoroznu kadrovsku selekciju⁴.

4. *Južnoslovenska filologija i lingvistika* i izdavanje časopisa *Južnoslovenski filolog* četvrti je projekat Instituta. Projekat je proizašao iz časopisa, koji je i dalje okosnica cijelog ovog programa. Sadržina, naravno, prelazi okvire časopisa, pa se, zavisno od kadrovskih uslova, planiraju istraživanja, od kojih se većina publikuje u Filologu ili u *Biblioteci Filologa*.

⁴ Programom projekta predviđeno je da na etimološkim istraživanjima budu angažovani: slavisti, balkanolozi, klasični filolozi, serbokroati, orijentalisti, romanisti, germanisti. Za svakog novog saradnika zahtijeva se poznavanje najmanje dva svjetska jezika. Oni koji nemaju slavističko obrazovanje upućuju se da ga u toku etimološkog rada steknu.

Kako je poznato, *Južnoslovenski filolog* je kao publikacija osnovan 1913. godine, i u seriji do drugog svjetskog rata izašlo je 17 godišta, a ove godine izašla je iz štampe knjiga 44, za 1988. godinu (numeracija godišta je kontinuirana od osnivanja). U *Biblioteci Južnoslovenskog filologa* u predratnoj seriji izašlo je pet knjiga, a od nove, poslijeratne serije tek što je završeno štampanje osme knjige. Za razliku od časopisa, njegova Biblioteka objavljuje studije odnosno lingvističke monografije (recimo, u predratnoj seriji štampana je monografija o Njegoševom jeziku, pa monografije o jeziku Matije Antuna Reljkovića i o jeziku Petra Zoranića, a u poslijeratnoj — studija o jeziku Laze Lazarevića i dr.).

5. Projekat *Srpskohrvatska dijalektologija* i izdavanje časopisa *Srpski dijalektološki zbornik* predstavlja dosta bogata dijalektološka istraživanja u Srbiji, naravno i u Institutu. Od prve knjige Zbornika, 1905. godine, u kojoj je A. Belić objavio svoju studiju *Dijalekti istočne i južne Srbije* odvija se na istočnoj strani naše jezičke teritorije bogata dijalektološka aktivnost, u ranijim decenijama — ponajviše u vidu monografske obrade govora, a kasnije sve više u obliku studija o pojedinim pitanjima iz tih govora, da bi se od skorih dana sve više pristupalo istraživanjima po metodologiji lingvističke geografije (koju su, treba naglasiti, podstakla naša istraživanja na nacionalnim i međunarodnim dijalektološkim atlasima). Napominjemo da je u *Srpskom dijalektološkom zborniku* do sada objavljeno više od 50 monografija govora sa svih prostora srpskohrvatskog jezika, istina — ponajviše iz Srbije i Crne Gore. Ove godine štampana je knjiga XXXIV Zbornika (za 1988).

Projekat ima bogate sadržaje i zbog dosta izraženog interesovanja za dijalektološki rad, i *Srpski dijalektološki zbornik* je jedina publikacija Instituta (i SANU) u kojoj se na objavljivanje rezultata istraživanja ponekad mora čekati i koja godina (sada, npr. postoji, makar orijentacioni, plan publikovanja radova za nekoliko narednih godina).

No, uprkos takvim aktivnostima, i dalje nije malo praznina na dijalektološkim kartama srpskohrvatskog jezika. Današnje generacije lingvisti, posebno dijalektologa, biće veliki dužnici pred budućim naučnim programima ako ne učine sve da te praznine ubrzo nestanu. Jer, urbanizacija života zatire tragove svega onoga što kroz narodnu komunikaciju već danas predstavlja istoriju naše žive narodne riječi.

6. Istraživanja u okviru savremenog srpskohrvatskog jezika u Institutu odvijaju se kroz projekat *Savremeni srpskohrvatski jezik i jezička kultura* i izdavanje časopisa *Naš jezik*. Projekat je zasnovan u okviru časopisa, čija je stara serija, u periodu od 1932. do 1941. godine, obuhvatila sedam knjiga i jednu svesku osme knjige, a iz nove serije ovih dana je izašla sveska 1—2 knjige XXVIII (dakle, ukupno 36 knjiga, sa po 10, a u posljednjih dvadesetak godina — sa po 5 svesaka u okviru knjige). I dok su *Južnoslovenski filolog* i *Srpski dijalektološki zbornik* okosnica odgovarajućih projekata, časopis *Naš jezik* je, može se reći, prateći element projekta savremenog srpskohrvatskog jezika. Jer, glavna istraživanja se odvijaju uglavnom mimo programa ovog časopisa, a imaju koliko normativistički toliko i društveni i sociolingvistički karakter.

Dok leksikografski projekti imaju stalne saradnike, dotle projekti koji imaju časopise nemaju stalno zaposlenih, pa je, naravno, i organizacija posla u njima drugačija. Svakako, to ne znači da za ove projekte ne postoji interesovanje. Postoji, ali organizacija rada u Institutu podvrgnuta je drugačijim kriterijumima za projekte s časopisima od leksikografskih programa. Posao je, naime, organizovan tako da na leksikografskim projektima rade uglavnom isključivo profesionalni saradnici, a programi koji imaju časopise organizovani su na principima okupljanja saradnika oko časopisa a ne projekata u cjelini.

Projekte Instituta vode naši istaknuti lingvisti: dva akademik Pavle Ivić (Etimološki rečnik srpskohrvatskog jezika i Srpskohrvatsku dijalektologiju i časopis SDZb), jedan akademik Milka Ivić (Južnoslovenska filologija i lingvistika i časopis JF), dva dopisni član SANU Mitar Pešikan (Savremeni srpskohrvatski jezik i jezička kultura i časopis *Naš jezik* i Leksikografija i leksikologija i izrada Rečnika SANU), te jedan dr Djimitrije Stefanović (Stari srpski spomenici i izrada Rečnika crkvenoslovenskog jezika srpske redakcije). Pri tome se, naravno, ne postavlja pitanje radnog odnosa rukovodilaca projekata, jer je najznačajnije da projekte vode najkvalifikovaniji lingvisti.

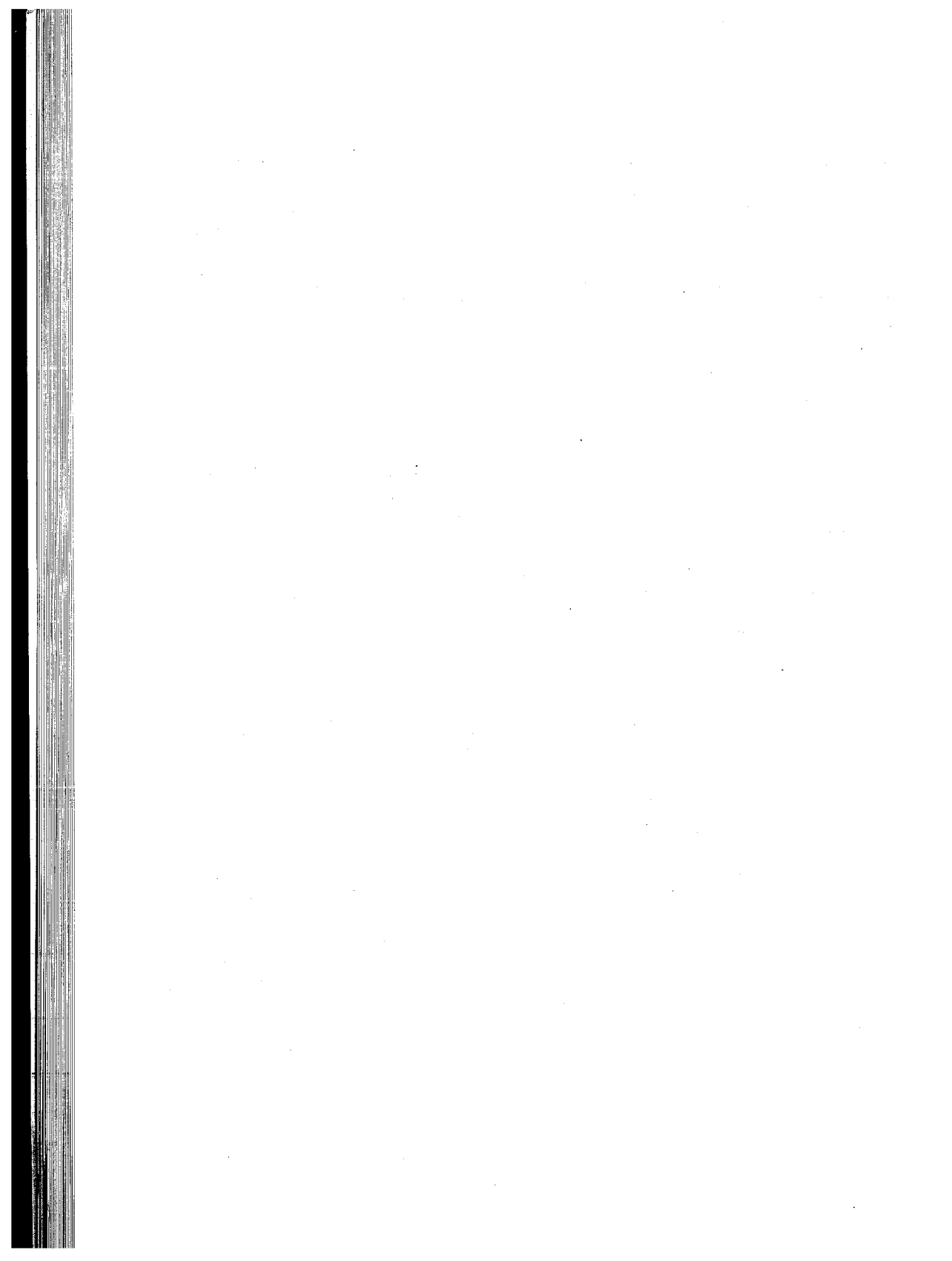
Kada je o kadru riječ, treba naglasiti da se najviše lingvista (ali i stručnjaka drugih oblasti) angažovalo na glavnom projektu Instituta i SANU — Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika. Poslije Stojana Novakovića osnovno obilježje ovom projektu dao je, i u dugom nizu godina davao, akademik Aleksandar Belić. On je detaljnije razradio metodologiju projekta, odnosno Rečnika, i ona se, s manjim odstupanjima, i danas sprovodi. Pored Belića na Rečniku je, u raznim njegovim fazama, bio angažovan cio niz više ili manje istaknutih lingvista. Pomenućemo neke: Radimir Aleksić, Milan Vujaklija, Darinka Gortan-Premk, Irena Grickat, Gliša Elezović, Milka Ivić, Pavle Ivić, Jovan Kašić, Todor Manević, Svetozar Marković, Svetozar Matić, Miloš Moskovljević, Berislav Nikoli, Milivoj Pavlović, Asim Peco, Mitar Pešikan, Ivan Popović, Jovan Radulović, Dragutin Simonović, Mihailo Stevanović i mnogi drugi.

Ovom prilikom nećemo govoriti o lingvističkim programima koji se ne ostvaruju a naučne i društvene potrebe ih zahtijevaju. Napomenućemo samo da takvih programa nije malo, ali njihovo ostvarivanje je u velikoj zavisnosti od kadrovskih, prije svega njih, i dijelom materijalnih uslova.

Saradnja Instituta sa naučnim organizacijama u zemlji i inostranstvu razvijena je u mjeri koju omogućavaju kadrovski i materijalni uslovi. Institut ne dobija posebna sredstva za domaću i međunarodnu saradnju, pa se u međunarodnoj naročito javljaju ozbiljne teškoće. Nije razvijen sistem recipročnih gostovanja kako se to čini na univerzitetima i u akademijama nauka, pa Institut za svaki konkretan slučaj saradnje konkuriše kod Republičke zajednice nauke i time obezbjeđuje kraće studentske boravke svojih saradnika u evropskim leksikografskim centrima (obično po nekoliko saradnika godišnje boravi u tim centrima po 10—15 dana), odnosno boravak stranih stručnjaka u Institutu, gdje pomažu u usavr-

šavanju institutskog podmlatka ili istražuju serbokroatistička pitanja koja im Institut može obezbijediti.

Čestitajući kolegama Zavoda za jezik značajan jubilej, želim im nove uspjehe u njihovom mukotrpnom istraživačkom radu, nove kolektivne i individualne naučne rezultate i pozivam ih na saradnju u publikacijama Instituta za srpskohrvatski jezik u Beogradu, a mlađe — posebno na prikupljanju dijalekatske leksike za dopunu građe za područja SR Hrvatske za Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika.

Олга Иванова

Институт за македонски јазик, Скопје

РАЗВОЈОТ НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК »КРСТЕ МИСИРКОВ«, СКОПЈЕ

*Почитувани колешки и колеги,
почитувани присутни,*

Ми причинува посебна чест и особено задоволство што можам од името на Институтот за македонски јазик »Крсте Мисирков« од Скопје срдечно да Ве поздравам и да Ви го честитам јубилејот — 40 години постоење на Завод за језик Института за филологију и фолклористику.

Чувствувам притоа потреба да истакном дека Вашата замисла за организирање на еден ваков научен собир, кој е повеќе од потребен, пополнува една празнина што многу години ја чувствуваме — можноста за целосно согледување на научноистражувачката работа во сите национални институти за јазик во нашата земја. Досегашните средби со колегите од целата наша земја навистина имаат еден континуитет, а во поедини области од науката и една традиција, но тоа се средби повеќе на конгреси и конференции, а не на едно какво ниво кое, според мене, е многу значајно и во моментов, би рекла, и императив на времето во кое живееме.

Сега дозволете ми накратко да Ве запознаам со работата и дејноста на нашата институција.

Институтот за македонски јазик »Крсте Мисирков« основан е во 1953 год., што значи пред 35 години, со задача сестрано да го проучава македонскиот јазик, да ги поттикнува творечките потфати во таа област и да се грижи за усовршувањето на научните и стручните соработници во него.

Основните задачи на малубројните научни работници од Институтот во далечната 1953 год., зацртани уште во 1944—45 год. (веднаш по ослободувањето), се однесуваа, главно, на изработка на речник на литературниот јазик и на правописот. Тешко беше да се почне со проучавање на македонскиот јазик во време кога тој јазик имаше долга многувековна традиција зад себе, а беше штотуку роден како литературен. Нашите научни работници требаше да направат речник на македонскиот литературен јазик за првпат и без никаков опит пред тоа. Тие (станува збор само за четворица постојани соработници — асистенти), во соработка со научните работници што се занимаваа

со пробхемите на македонскиот јазик, за релативно краток временски период ги реализираа поставените задачи — тритомниот *Речник на македонскиот јазик* до 1966 год. и *Правописот на македонскиот литературен јазик* до 1970 год.

Вториот, би рекле, период од развојот на Институтот, што започна по 1966 год., се карактеризира со: 1) кадровското засилување со уште десетина нови постојани соработници, 2) формирањето на петте одделенија, имено за: историја на македонскиот јазик, современ јазик, лексикологија и лексикографија, дијалектологија и ономастика и 3) вселувањето во новата зграда (изградена во 1969 год.) — спомен-обележје од македонските иселеници, со што се создадоа идеални услови за научноистражувачката работа.

Задачите пред кои се најдоа сè уште малубројните научни и стручни соработници, по приљакањето на предложените долгорочни проекти, имено *Речник на црковнословенскиот јазик*, *Современ јазик*, *Толковен речник на македонскиот јазик*, *Македонски дијалектен атлас* и *Македонска ономастика*, беа: 1) оформување и континуирано збогатување на картотеките и создавање документација за следење на развитокот на македонскиот јазик во неговата историска перспектива и современата состојба на ниво на литературен и дијалектен израз (како прва фаза) и 2) презентирање на собраниот материјал преку специјализирани лексикографски трудови, студии, карти и индекси, поконкретно: I. Лексикографски да се фиксира и за прв пат да се претстави речничкото богатство на писмениот јазик употребван по Македонија од XII век до создавањето на македонскиот литературен јазик и неговите карактеристики; II. Изучување на граматичката структура на македонскиот литературен јазик, на неговите норми и развој, со акцент врз синтаксичката структура на македонските глаголи; III. Лексикографски да се обработи лексичкиот материјал од сите сфери на македонскиот јазик со посебен акцент на лексиката на народната поезија; IV. Да се испита по единствена анкета дијалектниот јазик на сета македонска јазична територија и да се покажат на географски план диференцијалните особености на македонските дијалекти; V. Етимолошки да се обработат презимињата, ојконимите и топонимите (како втора фаза).

Постигнатите резултати од првата фаза, како база за обработката на проектите, се евидентни. Институтот денес има богат лексички архив со средени картотеки што содржат околу 5 500 000 ливчиња, од кои:

1) над 1 000 000 ливчиња со нормализирани лексички единици и соконтексти ексцерпирани од македонските библиски ракописи од различни подрачја од XII, XIII и XIV век сместени во неколку картотеки за проектот *Речник на црковнословенскиот јазик* (раководител: проф. д-р Радмила Угринова-Скаловска);

2) над 50 000 контексти ексцерпирани од современата литература и од публицистиката за проектот *Современ јазик* (раководител: н. сов. Благоја Корубин);

3) околу 3 000 000 ливчиња со три речнички картотеки на зборовите од: современиот литературен јазик, народниот јазик (проза) и македонската народна поезија за проектот *Толковен речник на македонскиот јазик* (раководител: н. сов. Тодор Димитровски);

4) околу 900 000 дијалектни единици од собран материјал на терен од 256 пункта и од печатени извори, над 800 карти и околу 1 000 индекси за проектот *Македонски дијалектен атлас* (раководител: акад. Божидар Видоески);

5) над 200 000 топонимски единици собирани на јазичната територија, околу 300 000 ексцерпирани презимиња (според пописот на населението од 1961 год.), сместени во по две картотеки, како и над 20 000 единици ексцерпирани од историската ономастика за проектот *Македонска ономастика* (раководител: н. сов. Трајко Стаматоски).

Од 1978 год., кога Институтот располагаме со сè уште скромни кадровски потенцијал — 22 научни и стручни соработници, се премина на втората фаза — изработување и делумна реализација на некои од проектите односно потпроектите.

Така, денес во *Одделението за историја на македонскиот јазик*, по завршувањето на *Индексот кон Речникот на македонските библиски ракописи* (излезен во 1985 год.), се работи на *Речник на македонските библиски ракописи* (раководител: в. н. сор. д-р Зденка Рибарова); во *Одделението за современ јазик* се работи на *Синтаксички речник на македонските глаголи* (раководител: н. сов. Благоја Корубин), од кој е подготвен за печат том I (А—Ж); во *Одделението за лексикографија* се работи на *Речник на македонската народна поезија* (раководител: н. сов. Тодор Димитровски), од кој излезе том I (А—Г) во 1983 и том II (Д—С) во 1987 год., а том III е подготвен за печат; во *Одделението за дијалектологија* се работи на *Македонскиот дијалектен атлас* (раководител: акад. Божидар Видоески), конципиран како национален атлас на македонскиот јазик. Резултатите постигнати од работата врз овој проект, со делумно вклучување и на наши научни работници, послужија за реализацијата на меѓународните проекти: *Европски лингвистички атлас*, *Општословенски дијалектен атлас* и *Карпатски дијалектен атлас*; во *Одделението за ономастика* завршен е *Речникот на имињата на населените места во СР Македонија* (раководител: н. сов. Трајко Стаматоски), а се работи на *Речник на презимињата кај Македонците* (раководител: н. сов. Трајко Стаматоски), *Речник на географската лексика во македонската топонимија* (раководител: в. н. сор. д-р Љубица Станковска) и *Речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница* (раководител: д-р Олга Иванова). Последниве два потпроекта, според петгодишниот план, треба да бидат завршени до крајот на 1990 или 1991 год.

Треба да истакнеме дека во текот на работата врз (пот)проектите дел од кадрите што се специјализираа, по стекнувањето на научните степени, се одлеваа или на филолошкиот факултет или во други научни институции (3 доктори и 3 магистри на филолошки науки), а

дел од нив и се пензионираа (станува збор за основоположиците на Институтот — научните советници Т. Стаматоски, Т. Димитровски и Б. Корубин). Денес врз (пот)проектите се ангажирани 26 постојани соработници (со старосна граница од 37 години) и 6 надворешни. Од постојните соработници со академска титула се 12 (6 доктори и 6 магистри) со научни звања 21 (од кои: 1 научен советник, 3 виши научни соработници, 6 научни соработници, 4 асистенти и 7 помлади асистенти), а со стручни 5 (од кои: 2 стручни советници, 1 виш стручен соработник и 2 стручни соработници). Сегашната кадровска екипираност на Институтот не соодветствува на задачите што тој си ги постави со долгорочната програма. Покрај тоа, недостигот од материјални средства за збогатување на фондот на библиотечно, научна и стручна литература (особено во последниве години), како и за навременото осовременување на научноистражувачката работа преку набавка на компјутерска опрема, доведе до забавување на процесот на планираниот нормален научен развигот. Очекуваме дека и проблемите од ваков карактер, со кои се соочува не само Институтот за македонски јазик туку и македонската наука, ќе бидат разрешени со усвојувањето на Стратегијата за долгорочен развој на научноистражувачката дејност во СР Македонија до 2000-та година.

Научно-стручните соработници од Институтот, покрај работата врз проектите, ангажирани се и со изработката на докторски (8) односно магистерски (6) тези, а 5 помлади асистенти со постадипломските студии по македонски јазик. Дobar дел од соработниците работеа и врз објавување на резултатите од истражувањата во разни наши и странски научни списанија, а со реферати или соопштенија учествуваа на конгреси, симпозиуми, научни собири, заседанија и манифестации од областа на македонистиката односно славистиката, што се одржуваа во републиката, во Југославија и народов од неа. Така, на пример, според нашите податоци, само во последниве десет години (1979—1988) тие имаат објавено 574 прилизи и имаат настапено на 180 научни средби.

Во рамките на Институтот за македонски јазик излегуваат списанијата *Македонски јазик* и *Македонистика* и постојаните едидии *Стари текстови* и *Посебни изданија*.

Списанието *Македонски јазик* почна да излегува во 1950 год. како орган — Билтен на Катедрата за јужнословенски јазици на Филолошкиот факултет. Во 1954 год. неговото издавање го презеде Институтот. Досега се излезени 37 броја. Акцентот во првиот период беше насочен кон структурата на македонскиот литературен јазик, што значајно прионесе за стабилизацијата и прифаќањето на литературнојазичната норма, како и за ширењето на јазичната култура во нашата средина. Уште со првите броеви на списание то се наметна континуираната практика да се води грижа за чистотата на јазикот во неговата практична употреба. Со растежот на македонскиот лингвистички центар расте и неговиот обем а се менува и концепцијата. На неговите страници почнаа да се поставуваат на научна основа и

проблемите од современата структура на македонскиот јазик, од историскиот развој, од неговите контакти со другите балкански јазици и сл.

Во 1986 год., по повод излегувањето на јубилејниот XXXV број на списанието, во Институтот беше организиран свечен собир на кој, меѓу другото, беа сумирани резултатите постигнати за изминативе години — објавени се 900 научни прилози на сите словенски и светски јазици од 268 автори, од кои 180 автори со 254 прилози се од другите центри во Југославија (42 автори со 57 прилози) и во странство (138 автори со 197 труда од готово сите славистички центри во Австрија, Австралија, Белгија, Велика Британија, Данска, ДР Германија, Израел, Норвешка, Полска, Романија, СР Германија, САД, СССР, Унгарија, Франција, ЧССР, Швајцарија и Шведска). Притоа беше изразена посебна благодарност на професорот и академик Блаже Конески — иницијатор, основач и долгогодишен одговорен уредник — за неговата постојата грижа за ова заедничко дело на македонските лингвисти.

Македонски јазик — отворено научно списание, во коешто со свои прилози учествуваат и слависти од целиот свет — е најреномирано списание од областа на македонскиот јазик. Како македонистичко, славистичко, балканистичко и лингвистичко тоа игра важна улога во развојот на македонската наука за јазикот и во нејзината афирмација во меѓународни рамки. Поради тоа, во 1987 год. беше удостоено од Претседателството на СФРЈ со признанието Орден за заслуги за народ со сребрени знаци, а одговорниот уредник на списанието — акад. Божидар Видоески — со признанието Орден за заслуги за народ со златна ѕвезда.

Списанието *Македонистика* е понова публикација што почна да излегува повремено од 1977 год. Досега се отпечатени 5 броја.

Од едисијата *Стари текстови* се објавени 4 публикации: *Македонското евангелие од поп Јована* (1954), *Вранешнички апостол* (1956), *Крнински дамаскин* (1972) и *Радомирово евангелие* (1988 год.).

Во едисијата *Посебни изданија* (излегува од 1960 год.) објавени се 14 книги, а 15 е во печат.

Кога зборуваме за дејноста на Институтот за македонски јазик, не можеме а да не споменеме дека тој имал и има плодна соработка со доста научни и други институции во земјата и надвор од неа (особено сакам да ја истакнам долгогодишната соработка со Институтот за полски јазик во Краков и Институтот за славистика во Варшава). Институтот исто така има контакти и со низа познати светски слависти, како и контакти со млади слависти кои, благодарение на богатиот архив со средените картотеки на Институтот, црпат јазичен материјал за своите споредбени студии или, пак, за докторски и магистерски тези од областа на македонскиот јазик. Предметна нивниот научен интерес е и јазичната структура и лексиката и дијалектологијата и ономастиката.

Институтот за својата активност, имено за забележаните видни резултати во проучувањето на проблематиката на македонскиот јазик и за придонесот во афирмацијата на македонистиката во земјата и надвор од неа, на 29. XI 1975 год. го доби најголемото признание за творештво и работа од општо значење за развитокот на СФРЈ — Наградата на АВНОЈ.

Почитувани колешки и колеги,

Општопознато е дека истражувањата од области на јазикот, како белег и израз на националните вредности на еден народ и едновремено како средство за разбирање и соработка со други народи, отсекогаш бил предмет на непрекинат интерес. Дострелите од научните постигања од областа на јазикот се од особен интерес за нас — лингвистите. Желбата на научните соработници од Институтот (и пошироко) е воспоставување на потесна соработка (во смисла почести контакти, работа врз заеднички проекти, поредовна размена на публикагии и сл.) со Вашиот институт и со сите институти за јазик во нашата земја.

Благодарам.

Franc Jakopin

Inštitut za slovenski jezik, Ljubljana

DELO INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZRC SAZU

Inštitut za slovenski jezik je bil ustanovljen z uredbo o Akademiji znanosti in umetnosti dne 6. septembra 1945; njegov prvi upravnik in načrtovalec¹ dela je bil takratni glavni tajnik Akademije Fran Ramovš, po katerem se Inštitut imenuje od leta 1986. Delovni program Inštituta je v obrisih nastal že veliko prej, saj so se zamisli o sistematičnem raziskovanju slovenskega jezika oblikovale že v okviru Društva za humanistične vede (ustanovljenega 1921) in še posebej v Filozofsko-filološko-historičnem razredu SAZU (ustanovljene 1938). V začetku je do smrti Otona Župančiča (1949) ob Inštitutu deloval še Zavod za kulturo slovenskega jezika; bolj ali manj ločena od Inštituta je bila Terminološka komisija, ki se mu je kot posebna enota pridružila šele po ustanovitvi Znanstveno-raziskovalnega centra SAZU (1982) in je od letos ena izmed njegovih sekcij.

Organizacijska shema Inštituta se je v trinštiridesetih letih precej spreminjala. Sprva je imel dve komisiji (za etimološki slovar, za slovar slovenskega knjižnega jezika) in dva odbora (za lingvistični atlas slovenskega jezika, za slovar slovenskih priimkov), od konca leta 1988 pa ima te sekcije: leksikološko, dialektološko, etimološko-onomastično, za zgodovino slovenskega jezika, za terminološke slovarje. Danes dela v Inštitutu 32 redno zaposlenih raziskovalcev (znanstveni, raziskovalni, strokovni sodelavci in asistenti)² in 7 strokovnih oz. tehničnih delavcev.

Med najboljše naloge Inštituta vse od njegove ustanovitve nedvomno spada priprava in izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki je bil načrtovan v petih knjigah; doslej so izšle štiri (1. — 1970, 2. — 1975, 3. — 1979, 4. — 1985), peta z dodatki od A-Š pa bo predvidoma izšla leta 1990. Slovar bo obsegal približno 110 tisoč geselskih člankov, medtem ko šteje kartoteka s šestimi milijoni izpisov blizu 300 tisoč besednih enot

¹ Prim. F. Ramovš, POROČILO, podano na svečani seji Glavne skupščine dne 8. februarja 1946. Letopis AZU 2, 1948, 136—1431.

² Prim. letna poročila Inštituta v Letopisih SAZU 3.—38. knjiga; gl. tudi: Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti, SAZU, Ljubljana 1976 in Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, druga knjiga 1976—1985, SAZU, Ljubljana 1988.

(prim. *Besedišče slovenskega jezika 1, 2. ZRC SAZU*, Ljubljana 1987). Temeljna načela za redakcijo Slovarja (sodobnega) slovenskega knjižnega jezika so bila dokončno utrjena in sprejeta po izidu poskusnega snopiča (1964); takrat je Inštitut za delo pri Slovarju pridobil tudi več novih stalnih sodelavcev — z razvejanim sistemom kvalifikatorjev je bilo mogoče besedam in besednim zvezam določiti mesto v sodobnem knjižnem jeziku, izdelane so bile nadrobne oblikoslovne in naglasne sheme, v katerih je membnejše dosežke slovenskega slovaropisja štejejo obravnavo besedja več deset terminoloških področij.

Če prelistavamo poročila Inštituta od njegove ustanovitve do zgodnjih šestdesetih let³, se lahko prepričamo, da je bila pot do koncepta SSKJ zelo težavna. V pogledih na Slovar se je ves čas prepletalo zgodovinsko in sodobno, načrta za nekakšen »thesaurus slovenskega jezika« in za priročni slovar knjižnega jezika sta se pogosto prekrivala, kar je seveda vplivalo na izbor virov za izpisovanje in na obsežnost konteksta, ki naj ga vsebuje izpis. Ramovš je leta 1946 ob delu za »veliki akademski slovar« mislil predvsem na posodobitev Pleteršnikovega slovarja. Takole pravi (*Letopis AZU 2, 1948, 138*): »Ker je Pleteršnikov slovar pošel in je potreba nove izdaje nujna, bo leksikografski odbor pripravil novega Pleteršnika, ki bo predelan in izpopolnjen z novim gradivom, zajetim iz slovenskih knjig, revij, časopisov od 1. 1890 dalje, da bo s tem novim in najbolj razgibanim gradivom nova izdaja ustrezala modernim zahtevom; obenem se izvrše vsi popravki glede vokalnih kvalit in akcentuacije ter uvrste se vanj zdaj veljavne pravopisne in pravorečne norme.« Ta načrt se ni uresničil, vendar je še dolgo trajalo, da je prevladal nazor o širokem spektru⁴ rabe slovenskega knjižnega jezika, ki jo mora izpisovanje zajeti s čimbolj gosto mrežo.

Razširjene funkcije knjižnega jezika, šolske, časnikarske in kulturne potrebe nasploh so pritiskale na novo izdajo Slovenskega pravopisa, ki ga je Inštitut pripravil leta 1950⁵; izzval je precej polemike (zlasti B. Vodušek⁶) in že čez nekaj let so se začele priprave za novo izdajo. Tako je leta 1962 izšel drugi povojni Slovenski pravopis, ki je s ponovno vpeljavo pisave tipa *bravec* nam, *bralec* sprožil dolgotrajno razpravljanje. V sedamdesetih let je posebna komisija Inštituta pripravila nov uvodni del (Pravila) za tretji povojni *Pravopis*, vendar so se stvari okrog potrditve tako zapletle⁷, da je besedilo izšlo šele leta 1981 z naslovom *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*. Ta Načrt je bil dan v javno razpravo, pripom-

³ Letopis SAZU.

⁴ Težišče prvih izpisov je bilo v leposlovju, polagoma pa se je razširilo izpisovanje tudi na časopisje, revije in na strokovno in znanstveno publicistiko; izpisi so se čedalje bolj približevali sodobnosti.

⁵ Pred tem so izšli trije: Lenčev 1899, Breznikov 1920, Breznik-Ramovšev 1935.

⁶ Prim.. njegove Pripombe k Slovenskemu pravopisu, *Novi svet* 1950, str. 947—953, 1045—1052, 1147—1152 in (odgovor) A. Bajca, *Rast slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana 1951.

⁷ Prim. J. Rigler in J. Toporišič, Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa I—VI, *Slavistična revija* 25, 27, 28 (1977, 1979, 1980).

be le-te pa je do letos usklajevala komisija SAZU-SZDL; predelano besedilo Pravic bo izšlo kot 1. del novega Slovenskega pravopisa.

S pripravami za slovenski etimološki slovar je začel Ramovš v razredu za filološke vede že leta 1942; izdelal je zasnovo zanj in svojo zamisel konkretiziral v obdelavi dvajsetih gesel⁸. Pozneje se je v Inštitutu temu delu posvetil F. Bezljaj, ki je v času priprav izdal imenoslovno študijo *Slovenska vodna imena* (1. del 1956, 2. del 1961), medtem ko je prva knjiga Etimološkega slovarja slovenskega jezika izšla leta 1976 (A-J), druga 1982 (K-O; pri obdelavi gesel za tretjo in četrto knjigo (z indeksi) sodelujeta dva mlajša etimologa iz etimološko-onomastične sekcije Inštituta. V isti sekciji je kot interna publikacija izšel *Začasni slovar slovenskih priimkov* (1974).

Kot eno najnujnejših potreb slovenskega jezikoslovja je Ramovša označil Lingvistični atlas Slovenije (LAS); izdelal je vprašalnico in mrežo 287 krajev (zajel je tudi slovensko jezikovno ozemlje v Italiji, Avstriji in na Madžarskem). Največ gradiva je na terenu zbral T. Logar, ki je v dolgi vrsti dialektoloških študij⁹ z novimi dognanji obogatil vednost o slovenskih narečjih in njihovih medsebojnih razmerjih. Leta 1954 je začel v dialektološki sekciji Inštituta delati Jakob Rigler (1929—1985)¹⁰, ki se je posvetil predvsem raziskovanju dolenjščine in notranjščine (*Južnonotranjski govori*, 1963); *Začetki slovenskega knjižnega jezika*, 1968), za Atlas pa je zapisal tudi več točk drugod po Sloveniji. Logar in Rigler sta izpopolnila mrežo krajev in vprašalnico; gradivo za več točk so prispevali tudi študentje slovenščine s svojimi seminarskimi in diplomskimi nalogami pod vodstvom T. Logarja. Gradivo za zadnjih nekaj deset točk dopolnjujejo in urejajo tri sodelavke dialektološke sekcije, ena pa sodeluje tudi redakciji Gregoričevega Slovarja kostelskega govora.

Od začetka šestdesetih let sodeluje dialektološka sekcija tudi pri Splošnoslovanskem lingvističnem atlasu, za katerega je bilo zapisanih 25 slovenskih točk (prim. *Fonološki opisi*, 1982, in *Obščeslavjanski lingvistični atlas*, 1988); v manjšem obsegu je udeležena pri *Evropskem lingvističnem atlasu*, za katerega v ustreznih rokih pripravlja slovensko gradivo.

Leta 1964 je izšel slovar črnovrškega dialekta (Ivan Tominec).

Leta 1975 je v okviru Inštituta za slovenski jezik začela delati Komisija za historične slovarje, katere osrednja naloga je priprava slovarja

⁸ Gl. Letopis AZU 1, 1943, str. 325 in 352—359. Za Ramovšev koncept slovenskega etimološkega slovarja je zgovoren tale odlomek: »Glavni delež naj bo namenjen slovenskemu razvoju in njegovemu pojmovanju. Etimološki dobi ta slovar v toliko, kolikor to zahteva splošna oblikovna povezanost in pojmovno sorodstvo; pretežno pa dobi slovensko zgodovinski (F. R.) in naj ugotavlja to, kar so besede na tleh slovenskega razvoja doživljale, kako so se oblikovno in pomensko razvijale, odkod so prihajale, zakaj so postale last našega jezika, kdaj so se udomačile, kje so se širile, skratka kako so besede v slovenski sredini živele« (354).

⁹ V Slavitični reviji.

¹⁰ Bibliografija v: Jakob Rigler, *Razprave o slovenskem jeziku*, Slovenska matica, Ljubljana 1986.

slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Doslej je bila izpisana večina slovenskih knjig druge polovice 16. stoletja, urejeno je občnoimensko in imensko gradivo (tri milijone izpisov); za 15 del so bili idealni alfabetarji s filološkimi komentarji in uvodom, tako da je že mogoč vsaj zasilen vpogled v slovensko besedišče 16. stoletja. Sodelavci so iz te problematike pripravili več temeljnih študij in razprav ter začeli z redakcijo poskusnih gesel.

V isti sekciji je V. Novak izpisal 25 del stare knjižne prekmurščine (18. in 19. stol.) in dokončal osnovno redakcijo slovarja tega jezika; pripravljen je poskusni snopič, ki bo izšel še letos.

J. Stabej je iz obsežnega Kastelec-Vorenčevega latinsko-slovenskega rokopisnega slovarja (ok. 1700) izpisal slovenske iztočnice in tako urejeni slovar pripravil za natis (1600 strani tipkopisa)¹¹.

V sekciji za terminološke slovarje slovenskega jezika dela osem področnih komisij, ki jih sestavljajo vidni strokovnjaki posameznih ved: prava, tehnike, medicine, veterine, naravoslovja, umetnosti, arheologije, bibliotekarstva; za uskladitev in izpeljavo bolj ali manj enotnih leksikografskih načel skrbi več v sekciji stalno zaposlenih slovenistov. Nekatere izmed terminoloških komisij delajo že od ustanovitve leta 1945 (pravna, tehniška, medicinska), arheološka in bibliotekarska sta se formirali v zadnjih dveh letih. Tehniška in medicinska skupina sta pripravili že več terminoloških simpozijev in objavili na njih predstavljene prispevke¹². Med objavljenimi terminološkimi slovarji je treba omeniti Splošni tehniško slovar (dve izdaji, tretja je v pripravi), *Veterinarski anatomski slovar* in dva zvezka *Veterinarskega terminološkega slovarja*; za tisk je pripravljen *Meteorološki slovar*. Kljub živim prizadevanjem ostaje še precej strok zunaj sistematičnega terminološkega dela — torej zavest o kompletnosti knjižnega jezika še ni dovolj močna na vseh področjih slovenske znanosti in kulture.

V tem skopem orisu dejavnosti Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša sem se ozrl nekaj desetletij nazaj, predvsem pa sem hotel opozoriti na današnji utrip dela in skrbi za raziskovanje in kulturo slovenskega jezika.

¹¹ Prim. Hieronymus Megiser, *Thesaurus polyglotus*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabej. Ljubljana 1977.

¹² Npr. Medicinski razgledi 23, supl. 8, str. 1—452, 453—808, 809—1002, Ljubljana 1984; 4. simpozij tehniške besede, Ljubljana 1985.

Mato Pižurica

Institut za južnoslovenske jezike FF, Novi Sad

INSTITUT ZA JUŽNOSLOVENSKE JEZIKE FILOZFSKOG FAKULTETA U NOVOM SADU

Imam više razloga da se osetim izuzetno počastvovanim da vam u ime Instituta za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i u svoje lično ime čestitam jubilej. Da pomenem samo neke od njih:

— Razvijali ste se u okviru naše prve akademije nauka i umetnosti, koja je uz to uzela jugoslavensko ime i svojim ga radom opravdala;

— Našoj kulturi i nauci dali ste monumentalno delo *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, koje, bez pristrasnosti i svečarske prigodnosti, nema premca u našoj lingvističkoj nauci i kulturi i jedno je od najznačajnijih u slavistici uopšte;

— S osećanjem dodatnog ponosa pozdravljam vas u ime Instituta za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, znamenitog mesta srpske kulture u kome se rodio utemeljitelj ovog epohalnog poduhvata Đura Daničić;

— I na kraju, istovremeno i najličnije — bilo mi je dovoljno samo šest-sedam godina institutskoga rada u Institutu za lingvistiku u Novom Sadu (A šta je to prema 120 godina rada koji teče u JAZU!?), pa da shvatim koliko je u kolektivnim radovima ove vrste uloženo nesebičnog, često ili sasvim anonimnog ili jedva skromno zabeleženog truda. Uostalom, leksikografija je češće vaša pojedinačna sudbina nego opredeljenje. Ne zavidim vam pojedinačno, ali se najiskrenije divim vašem znamenitom zajedničkom delu! A naravno *Rječnik* nije jedini rezultat vašeg rada.

Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu je u odnosu na sve ovde predstavljene nacionalne institute specifičan — on je organizaciona jedinica (OOUR nerado izgovaram, iako mu to stoji i u zvaničnom nazivu!) Filozofskog fakulteta (instituta inače ima ukupno osam). Svojom delatnošću obuhvata nastavu (matični je institut za dve studijske grupe — Srpskohrvatski jezik i jugoslovenske književnosti i Srpskohrvatski jezik u školama sa mađarskim nastavnim jezikom), naučni rad, transfer i publikovanje naučnih rezultata. Nastao je, nakon ourske transformacije, zvanično integracijom, a praktično dezintegracijom Filozofskog fakulteta — spajanjem Katedre za južnoslovenske jezike i Instituta za lingvistiku (1976. godine).

Katedra za srpskohrvatski jezik osnovana je decembra 1954. godine kada je predavanjem Aleksandra Belića (1. decembra) obeležen početak

slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Doslej je bila izpisana večina slovenskih knjig druge polovice 16. stoletja, urejeno je občnoimensko in imensko gradivo (tri milijone izpisov); za 15 del so bili idealni alfabetariji s filološkimi komentarji in uvodom, tako da je že mogoč vsaj zasilen vpogled v slovensko besedišče 16. stoletja. Sodelavci so iz te problematike pripravili več temeljnih študij in razprav ter začeli z redakcijo poskusnih gesel.

V isti sekciji je V. Novak izpisal 25 del stare knjižne prekmurščine (18. in 19. stol.) in dokončal osnovno redakcijo slovarja tega jezika; pripravljen je poskusni snopič, ki bo izšel še letos.

J. Stabej je iz obsežnega Kastelec-Vorenčevega latinsko-slovenskega rokopisnega slovarja (ok. 1700) izpisal slovenske iztočnice in tako urejeni slovar pripravil za natis (1600 strani tipkopisa)¹¹.

V sekciji za terminološke slovarje slovenskega jezika dela osem področnih komisij, ki jih sestavljajo vidni strokovnjaki posameznih ved: prava, tehnike, medicine, veterine, naravoslovja, umetnosti, arheologije, bibliotekarstva; za uskladitev in izpeljavo bolj ali manj enotnih leksikografskih načel skrbi več v sekciji stalno zaposlenih slovenistov. Nekatere izmed terminoloških komisij delajo že od ustanovitve leta 1945 (pravna, tehniška, medicinska), arheološka in bibliotekarska sta se formirali v zadnjih dveh letih. Tehniška in medicinska skupina sta pripravili že več terminoloških simpozijev in objavili na njih predstavljene prispevke¹². Med objavljenimi terminološkimi slovarji je treba omeniti Splošni tehniško slovar (dve izdaji, tretja je v pripravi), *Veterinarski anatomski slovar* in dva zvezka *Veterinarskega terminološkega slovarja*; za tisk je pripravljen *Meteorološki slovar*. Kljub živim prizadevanjem ostaja še precej strok zunaj sistematičnega terminološkega dela — torej zavest o kompletnosti knjižnega jezika še ni dovolj močna na vseh področjih slovenske znanosti in kulture.

V tem skopem orisu dejavnosti Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša sem se ozrl nekaj desetletij nazaj, predvsem pa sem hotel opozoriti na današnji utrip dela in skrbi za raziskovanje in kulturo slovenskega jezika.

¹¹ Prim. Hieronymus Megiser, *Thesaurus polyglotus*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabej. Ljubljana 1977.

¹² Npr. *Medicinski razgledi* 23, supl. 8, str. 1—452, 453—808, 809—1002, Ljubljana 1984; 4. simpozij tehniške besede, Ljubljana 1985.

Mato Pižurica

Institut za južnoslovenske jezike FF, Novi Sad

INSTITUT ZA JUŽNOSLOVENSKE JEZIKE FILOZOFSKOG FAKULTETA U NOVOM SADU

Imam više razloga da se osetim izuzetno počastvovanim da vam u ime Instituta za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i u svoje lično ime čestitam jubilej. Da pomenem samo neke od njih:

— Razvijali ste se u okviru naše prve akademije nauka i umetnosti, koja je uz to uzela jugoslavensko ime i svojim ga radom opravdala;

— Našoj kulturi i nauci dali ste monumentalno delo *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, koje, bez pristrasnosti i svečarske prigodnosti, nema premca u našoj lingvističkoj nauci i kulturi i jedno je od najznačajnijih u slavistici uopšte;

— S osećanjem dodatnog ponosa pozdravljam vas u ime Instituta za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, znamenitog mesta srpske kulture u kome se rodio utemeljitelj ovog epohalnog poduhvata Đura Daničić;

— I na kraju, istovremeno i najličnije — bilo mi je dovoljno samo šest-sedam godina institutskoga rada u Institutu za lingvistiku u Novom Sadu (A šta je to prema 120 godina rada koji teče u JAZU!?), pa da shvatim koliko je u kolektivnim radovima ove vrste uloženo nesebičnog, često ili sasvim anonimnog ili jedva skromno zabeleženog truda. Uostalom, leksikografija je češće vaša pojedinačna sudbina nego opredeljenje. Ne zavidim vam pojedinačno, ali se najiskrenije divim vašem znamenitom zajedničkom delu! A naravno *Rječnik* nije jedini rezultat vašeg rada.

Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu je u odnosu na sve ovde predstavljene nacionalne institute specifičan — on je organizaciona jedinica (OOUR nerado izgovaram, iako mu to stoji i u zvaničnom nazivu!) Filozofskog fakulteta (instituta inače ima ukupno osam). Svojom delatnošću obuhvata nastavu (matični je institut za dve studijske grupe — Srpskohrvatski jezik i jugoslovenske književnosti i Srpskohrvatski jezik u školama sa mađarskim nastavnim jezikom), naučni rad, transfer i publikovanje naučnih rezultata. Nastao je, nakon ourske transformacije, zvanično integracijom, a praktično dezintegracijom Filozofskog fakulteta — spajanjem Katedre za južnoslovenske jezike i Instituta za lingvistiku (1976. godine).

Katedra za srpskohrvatski jezik osnovana je decembra 1954. godine kada je predavanjem Aleksandra Belića (1. decembra) obeležen početak

rada Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Spisak prepoznatljivih imena nastavnika i saradnika sam po sebi govori da je izbor bio uglavnom obostrano srećan (i po njih i po ustanovu): Milivoj Pavlović, Pavle Ivić, Milka Ivić, Petar Đorđić, Ivan Popović (samo zakratko), Aleksandar Mladenović, a ubrzo zatim i — Rudolf Kolarič, Vojislav Ilić, Dušan Jović, Jovan Kašić, Vera Jerković, Jovan Jerković, da bi nakon toga počeli pristizati kadrovi školovani na istom fakultetu — Jasna Melvinger, Dragoljub Petrović, Milorad Radovanović i dr. Nova sredina, imajući zavidnu tradiciju i bez univerziteta, znala je da ceni i podstiče vrednosti, a novoosnovana institucija, nastala u duhu dobre beličevske tradicije, mogla je da bude otvorenija za nova lingvistička strujanja.

Ubrzo se Novi Sad afirmisao kao lingvistički centar u jugoslovenskim okvirima, gradeći pri tome i zavidnu međunarodnu reputaciju, tako da se neretko govori o novosadskoj lingvističkoj školi (na šta smo naravno ponosni). (Naš »zaštitni znak« su bili i ostali Pavle i Milka Ivić.) Da pomenem ovom prilikom samo to da se iz ovog centra (iz grada gde je na inicijativu Matice srpske donesen Novosadski dogovor) možda ponajpre počelo drukčije govoriti o stvarnom karakteru i lingvističkoj suštini jedinstvenosti srpskohrvatskog odnosno hrvatskosrpskog jezika, što je, pored ugleda u lingvističkom svetu, doprinelo da ostanemo centar čiji se glas uvažava, a Novi Sad da bude rado birani grad naših naučnih i stručnih sastajanja.

Osnivanje Instituta za lingvistiku (krajem 1969. goine) bilo je rezultat narastanja mogućnosti i pojačanih ambicija i procene da univerzitetska institucija, s tradicionalnim ustrojstvom, navikama i obavezama, nije najpogodnije mesto za organizovani timski rad koji podrazumeva, između ostalog, dugoročniji rad, drukčiju organizaciju posla, mukotrпно formiranje obimne dokumentacije, raznovrsniji profil kadrova (među kojima mora biti i vanserijskih naučnika, ali i istrajnih, savesnih i poslu predanih stručnih radnika, čiji rad takođe ima nesumnjivu vrednost i visoku cenu). Filozofski fakultet je bio osnivač Instituta, on je za njega pripremao kadrove, davao nosioce projekata i odlučujuće uticao na njegov program rada. Sticajem okolnosti ti odnosi nisu izdržali sve probe i kao olakšanje je došla integracija (1976). Nemajući vremena niti potrebe da ovo obrazlažem, ipak mislim da u tome ima nečeg poučnog i zato ću biti slobodan da ponešto navedem. Teško mogu dugoročnije uspešno saradivati ljudi neravnopravni u radnim obavezama i pravima, pri čemu neravnopravnost treba shvatiti: i kao pravo na jednosmerno uključivanje u drugu vrstu posla, i kao jednostrano polaganje računa, i kao neravnopravnost u slobodnom izboru vrste i obima saradnje, i kao nejednaku meru prava na izbor teme istraživanja, metodologije i tempa realizacije programa, i kao neujednačen način vrednovanja i valorizacije rada (»opredmećenj« u vrlo konkretnoj pojedinačnoj ličnoj karijeri, što ima vrlo konkretne posledice), i kao neravnopravnost u mogućnostima usavršavanja i stručnog i naučnog proveravanja (kroz nastavu, naučne skupove, usavršavanje u zemlji i inostranstvu i sl.), i kroz neravnopravnost u obavezama na mukotrпnom formiranju naučne dokumentacije, zatim u načinu finansiranja i

nejednakoj sigurnosti za opstanak u struci (školstvo je, ipak, izvesnije, bez obzira na priče o finansiranju obima delatnosti, a ne radnih mesta i u prosveti, dok prestanak finansiranja projekta uvek može da znači i prestanak radnog odnosa, a opredeljenje za nauku mora da bude ili životno ili nije pravo). (Mistifikacija »sticaj okolnosti« zaista ima iz današnje perspektive sasvim drugi sadržaj nego što nam se to činilo u tim vremenima.)

U integraciju Katedre za južnoslovenske jezike i Instituta za lingvistik ušlo se s namerom da se objedine kadrovski i materijalni potencijali. Dvanaest godina, koliko je proteklo, pokazalo je da je integracija uspela. Unapredili smo i nastavni i naučni rad, kadrovski smo ojačani, a ostali smo neravnopravni (ne računajući ono što je posledica neujednačenih ličnih vrednosti i prilježnosti poslu) samo toliko koliko u našem poslu ima prostora za meru ličnoga (ne zavaravamo se — taj prostor nije mali). Svi nastavnici i saradnici rade u nastavi i u organizovanom naučnom radu, s tim što se, u granicama interno utvrđene norme, obe vrste posla podjednako vrednuju. U regulisanju statusnih pitanja najviše problema proističe iz postojanja dva zakona — o naučnom radu i o obrazovanju — a onda i dve vrste zvanja, što nas primorava na ponavljanje izborne odnosno reizborne procedure, a to nam uzima vreme — i košta.

Katedra za južnoslovenske jezike je u integraciju ušla s afirmisanim kadrovima, a Institut za lingvistiku s razrađenim projektima, prilično bogatom dokumentacijom, specifičnim i (kako se kasnije pokazalo) dobrodošlim iskustvom samostalnog institutskog rada i poslovanja, relativno mladim kadrom i, uz to, obe strane s iskustvom zajedničkog rada i svestrane saradnje.

Organizovana naučna istraživanja institutskog tipa na samom početku bila su usmerena na tri oblasti: *Istoriju srpskohrvatskog jezika* (sa dva potprojekta — *istorija narodnog jezika od početka pismenosti do 17. veka i jezik vojvođanskih pisaca predvukovskog perioda*); *Sintaksu srpskohrvatskog jezika* i *Istorijsku (srpskohrvatsku) patronimiju i antroponimiju Vojvodine*.

Na projektu *Istoriju srpskohrvatskog jezika* radi se kontinuirano, publikuju se sukcesivno rezultati istraživanja (koji su, mi bar verujemo, zapaženi), formirana je sigurno najbogatija dokumentacija ćiriličke pismenosti u nas, za interne potrebe ispisana je bibliografija iz istorije i dijalektologije srpskohrvatskog jezika i bibliografija izvora. Istraživanja obuhvataju paleografiju, pravopis i ortografiju, fonetiku i morfologiju, manjim delom sintaksu i tematski leksiku i onomastiku. Proučava se narodni i književni jezik, i to i srpskohrvatski i ruskoslovenski period. Institut priređuje i izdanja obimnijih i značajnijih spomenika (kao npr. *Dečanske hrisovulje*, a predstoji i izdanje *Svetostefanske hrisovulje*).

Istraživanja iz oblasti *standardnog srpskohrvatskog jezika* obuhvataju više teorijskih i praktičnih problema, kao npr.: *Udeo leksičke semantike u konstituisanju rečenične semantike*, *Istraživanje razvojne ekavske verzije standardnog srpskohrvatskog jezika* (prvenstveno kod pisaca, s posebnim osvrtom na kulturni prostor Vojvodine) i *poređenje vukovskog jezika sa današnjim stanjem u standardnoj jezičkoj praksi*; *Istraživanje*

leksičko-sintaksičkih i komunikacijskih karakteristika jezika sredstava masovne komunikacije; Istraživanje pojedinih tipova novinskog diskursa sa tekstološkog, leksikološkog i sintaksičkog stanovišta; Istraživanje ponašanja obaveznih dopuna srpskohrvatskih glagola iz sintaksičke-semantičke perspektive; Ispitivanje srpskohrvatske deadjektivne imenice iz sintaksičko-semantičke perspektive; Istraživanje sintaksičko-stilskih svojstava pravnih propisa (1868—1918) itd. Rezultati istraživanja će, nema sumnje, moći da se ugrađuju u deskriptivne i normativne (gramatičke, leksikološke, stilističke i sl.) priručnike opšte i posebne namene. Uz to, rad na ovim temama doprineo bi ne samo daljem stabilizovanju srpskohrvatskog jezičnog standarda nego i ustrojstvu postupaka njegovoga planiranja, definisanju varijantnog, socijalnog i funkcionalnog raslojavanja jezika, kao i osnovnih pravaca njegove evolucije.

Imajući u vidu specifičnosti Vojvodine kao višenacionalne i višejezične zajednice, Institut ima i projekt JEZICI DRUŠTVENE SREDINE I JEZICI U KONTAKTU. Proučava se razvoj leksičkih sposobnosti kod dece i izrađuju rečnici takve namene, istražuju se mogućnosti izdvajanja gramatičkog minimuma na osnovu frekvencije i hijerarhije na svim jezičkim nivoima, uz poštovanje kontrastivnog odnosa srpskohrvatskog i mađarskog jezika kao maternjeg, problemi interferencije s namerom da se sačini i didaktičko-pedagoški materijal itd. U sklopu projekta Psiholingvistička istraživanja i usvajanje srpskohrvatskog jezika proučava se usvajanje drugog jezika u prirodnoj sredini i razvoj sintakse na ranom uzrastu. Odmakla je i kontrastivna analiza za predikacije srpskohrvatskih zavisnosloženih rečenica i njihovih mađarskih ekvivalenta. Verujemo da će posebnu pažnju pobuditi trotomni Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika (čiji je prvi tom upravo ovih dana izašao iz štampe, urađen u našem institutu, a izdali su ga udruženi izdavači: Zavod za izdavanje udžbenika Novi Sad, Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Školska knjiga iz Zagreba, Svjetlost iz Sarajeva i Republički zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja iz Titograda).

Projekat Onomastičko-leksikološka istraživanja nastavlja delom započeta proučavanja istorijske patronimije i antroponimije Vojvodine (Rečnik prezimena Šajkaške je deo parcijalnih istraživanja), s tim što se proširio na specifična leksikološka područja. Naime, u sklopu na početku naslovljenog projekta Fonetski i praktični problemi bilingvizma u Vojvodini (kojim smo htjeli naći predah u jednoj unutrašnjoj pometnji) započeli smo sagledavati istorijski aspekt vojvođanske višejezičnosti iz čega se rodio prvo dvotomni rečnik — Građa za rečnik stranih reči u predvukovskom periodu, a neposredno po tome i Posrbice od Orfelina do Vuka (takođe u dva toma). Nakon toga okrenuli smo se specijalnim terminologijama starih i izumirućih zanata i zanimanja iz čega su proizašle knjige: Srpskohrvatska leksika ribarstva (Vojvodine), Vojvođanska kolarska terminologija, Pastirska terminologija Srema, Terminologija kuće i pokućstva u Vojvodini. Ove knjige (naročito poslednja) afirmisala su u našoj sredini i nove metodološke postupke — arealni i semantički pristup.

(*Terminologija kuće i pokućstva u Vojvodini* ima 120 karata). Slično usmerena istraživanja se nastavljaju, a ova dijalektološka se uklapaju u projekt *Dijalekatski rečnik srpskohrvatskih govora Vojvodine* koji vodi Matica srpska (rad organizuju u stvari saradnici Instituta; već je u pripremi za štampu *Rječnik vojvođanskih Bunjevaca*).

Ispitivanju srpskohrvatskih dijalekata novosadski centar dao je izuzetan doprinos zahvaljujući pre svega Pavlu Iviću (da pomenemo samo *Dijalektologiju srpskohrvatskog jezika*, prvo na srpskohrvatskom, a zatim znatno prošireno i metodološki unapređeno izdanje na nemačkom jeziku i veliki broj pojedinačnih članaka i rasprava, od proučavanja konkretnih govora do značajnih teorijskih radova), zatim Dragoljubu Petroviću (koji pored ostalog ima dve knjige — *Govor Zmijanjanja* i *Govor Like, Banije i Korduna*), zatim M. Pižurica (*Govor okoline Kolašina*) i više priloga drugih saradnika. Od početka saradnici rade na prikupljanju građe za jezičke atlase, a nekoliko saradnika dalo je značajan udeo u izradi (dosad obrađenog dela) jezičkih atlasa (OLA, OKDA, ALE). Ipak, ovaj geo rada nije oficijelno uključen u organizovana (i posebno i finansirana) jezička istraživanja, što se pojavljuje kao otežavajuća okolnost, koliko zbog finansiranja, još više zbog toga što se ponekad ovaj vid aktivnosti smatra poluprivatnim angažovanjem i zato jednom vrstom posebne privilegije. Sada se intenzivno radi na monografskoj obradi govora *Banata* na osnovu građe P. Ivića, koji i rukovodi radom na ovoj temi. Započela je i obrada govora severoistočne Srbije (između Dunava, Požarevca i Smedereva).

Iz projekta *Fonetski i praktični problemi dvojezičnosti u Vojvodini*, a zatim teme *Usvajanje jezika na ranom uzrastu* (kao prvog i jedinog ili drugog, u prirodnoj sredini) i (u novije vreme) *Jezik dece naših migranata* razvila su se istraživanja dotle da Novi Sad važi kao centar psiholingvističkih ispitivanja u nas s međunarodnom reputacijom. Agilni istraživači objavili su više knjiga iz ove oblasti, kao npr.: *Modeli u sintaksi dečjeg govora*, *Govor blizanaca*, *Razgovor brata i sestre*, *Neologizmi u dečjem govoru* i sl.

Na kraju da pomenem i temu *Poetika prevođenja*, koja se bavi prevođenjem sa mađarskog, uz napomenu da su ovim nepravedno zaobiđena mnoga individualna ostvarenja koja nisu formalno uključena u organizovani naučni rad, kao npr. *Sociolingvistika* Milorada Radovanovića (prvo i drugo prošireno izdanje) i mnogobrojne studije i monografije, članci, leksikološki prilozi i sl. (A. Mladenovića, V. Jerković, J. Jerkovića, J. Kašića i dr.), zatim prilozi za *Istoriju srpskog naroda* (P. Ivića, A. Mladenovića i J. Kašića) itd.

Matica srpska ima tradicionalno značajnu ulogu u koordiniranju naučnih istraživanja iz oblasti jezika (serbokroatistike pre svega) i publikovanju naučnih rezultata (izdavanjem periodičnih publikacija, monografija i studija, obimnih leksikografskih dela i sl.), a najveći deo njenih bogatih aktivnosti nose saradnici Instituta za južnoslovenske jezike.

Drage koleginice i kolege, pod ovim znamenitim krovom koji je tako mnogo dao našoj lingvističkoj nauci i kulturi, izgleda da sam popustio taštini u izlaganju htenja i rezultata (dozvolivši sebi da ih na izvestan na-

čin i vrednosno okvalifikujem), duboko svestan i problema koji su nam poznati i koji i iz ovoga proističu. Disperzija istraživanja se jasno pokazuje, a imamo tema gotovo koliko i istraživača, jer je očito da naše vreme nameće brz uspeh i zato dominiraju kratkoročni interesi. I način finansiranja (ne samo vrednovanja koje je oličeno u hijerarhiji na univerzitet-skoj lestvici zvanja) tera nas na svakogodišnje nerealno programiranje, planiranje, pravdanje, a u stvari sve se uglavnom svodi na kalkulisanje da bi se preživelo i, koliko to lične i opšte mogućnosti dozvoljavaju — u ovom mukotrpnom poslu uspelo. Uz to, jasno je da individualni naučno-istraživački rad ima čvrstu tradiciju i opravdanje u univerzitet-skoj sredini, jer naučni rad jednim velikim delom mora da bude u funkciji univerzitet-ske nastave. Ponekad se (sa strahom) zapitamo da li se u postojećim uslovima mogu razviti naučne individualnosti onoga nivoa kakvih još uvek imamo! Bojim se da bi odgovor bio negativan, što bi značilo da ćemo propuste u razvoju kadrova ubrzo osetiti.

Mijo Lončarić

ZAVRŠNA RIJEČ

Sigurno ćete se složiti sa mnom da je bilo veoma korisno, a i potrebno, što smo se u povodu 40. obljetnice osnutka i djelovanja Zavoda za jezik odlučili za uzajamno upoznavanje s radom u našim institutima. Bilo je vrlo zanimljivo slušati kompletna izlaganja predstavnika pojedinih instituta, jer smo odmah u sebi mogli uspoređivati rad vlastitog instituta s drugim institutima.

Podsjetio bih da se 1985. godine sličan, no ipak djelomičan, pregled mogao dobiti i na Naučnom skupu »Lingvistika i lingvistička aktivnost u Jugoslaviji«, održanom u Sarajevu. Rezultati toga korisnog susreta već su objavljeni. Međutim, to je bio veoma velik skup, upravo kongres, s mnogo širom tematikom, i, naravno, u takvu tematskom opsegu rad naših instituta nije mogao biti predstavljen u punom svjetlu.

Vidjeli smo da djelatnost u našim institutima zaista odgovara zadacima koji se postavljaju institutu za nacionalni jezik: to su na prvom mjestu fundamentalna istraživanja koja su moguća samo u takvim ustanovama, i to bez obzira je li riječ o jednom jedinom institutu, kao što su instituti za slovenski i makedonski jezik, ili se radi o hrvatskom ili srpskom jeziku, gdje ih je više.

Naravno, veoma važna istraživanja nacionalnih jezika odvijaju se i izvan naših instituta, na fakultetima i u drugim organizacijskim oblicima. Ne bih htio, a i nemoguće je, rekapitulirati obilje podataka koje smo ovdje čuli. Ne možemo ih dulje ni zadržati u glavi. Zato smo odlučili da ovaj prvi pregled rada naših instituta objavimo na jednom mjestu. Na taj će se način s našim radom moći upoznati i naša šira znanstvena javnost, a taj će rad biti dostupan i inozemnoj, svjetskoj znanstvenoj javnosti koja se zanima jugoslavistikom, odnosno slavistikom uopće. Osim toga važno je spomenuti i to da je u pripremu izlaganja uložen i znatan trud naših kolega i šteta bi bilo da ne donese većih rezultata.

Na kraju, još jedanput najsrdačnije zahvaljujem u ime Zavoda svima onima koji su pridonijeli da Skup bude tako uspješan, u čemu je i premašio naša očekivanja. Zahvaljujem JAZU, odnosno njezinu Razredu za filološke znanosti i SIZ-u za znanost SRH.

Zahvaljujem svim referentima, koji su i najzaslužniji za uspjeh Skupa, i molim predstavnike instituta da prenesu našu zahvalnost i pozdrave radnim kolektivima svojih instituta.

Zahvaljujem svim slušateljima koji su svojim sudjelovanjem uveličali naš Skup i našu obljetnicu.

Nadam se da ćemo za 10 godina ponovo skupiti ovdje, pri obilježavanju 50. obljetnice Zavoda za jezik, da pregledamo što smo uradili, postigli kroz deset godina. Možda ćemo odlučiti da našu 50. obljetnicu organiziramo, proslavimo nešto drukčije, da se na skupu posvetimo nekoj jezičnoj temi, važnoj za sve nas.

Dakle, doviđenja za deset godina!